



Universitat
de les Illes Balears

TREBALL DE FI DE GRAU

ANÀLISI DE LA GESTIÓ TURÍSTICA I CULTURAL DEL TRIANGLE DALINIÀ

Maria Concepció Bonany Pagès

Grau de: Turisme

Facultat de: Turisme

Any acadèmic 2020-21

ANÀLISI DE LA GESTIÓ TURÍSTICA I CULTURAL DEL TRIANGLE DALINIÀ

Maria Concepció Bonany Pagès

Treball de Fi de Grau

Facultat de: Turisme

Universitat de les Illes Balears

Any acadèmic 2020-21

Paraules clau del treball:

Triangle Dalinià, Salvador Dalí, Figueres, Púbol, Potlligat, turisme cultural, museologia

Nom del tutor / la tutora del treball Miquela Forteza Oliver

Nom del tutor / la tutora (si escau)

Autoritzo la Universitat a incloure aquest treball en el repositori institucional per consultar-lo en accés obert i difondre'l en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació

Autor/a		Tutor/a	
Sí	No	Sí	No
<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

RESUM

Després de la mort de Salvador Dalí, la seva vida i la seva obra han esdevingut una veritable marca turística, no tan sols per Figueres, la ciutat que acull el museu dedicat a l'artista, sinó també per Cadaqués i Púbol, els altres dos municipis que integren el denominat Triangle Dalinià. La Fundació Gala-Salvador Dalí, creada pel mateix artista per gestionar el seu llegat, s'esforça per seguir conservant i divulgant la seva obra i els seus recursos patrimonials. Al mateix temps, com a escenaris de la vida i referents de la seva creació artística, aquests municipis han esdevingut els punts d'un itinerari cultural que s'ha integrat amb èxit com a part de l'oferta d'activitats turístiques de la Costa Brava i que cada dia atrau una major quantitat de visitants. En aquest treball hem volgut analitzar el procés de creació d'aquest triangle i com es porta a terme la seva gestió turística i cultural.

ABSTRACT

After the death of Salvador Dalí, his life and work have become a distinct brand, not only for Figueres, the city that houses the museum dedicated to the artist, but also for Cadaqués and Púbol, the other two municipalities that form the so-called Dalinian Triangle. The Gala-Salvador Dalí Foundation, created by the artist himself to manage his legacy, strives to continue conserving and disseminating his work and heritage resources. These three municipalities, living scenes and references of his artistic creations, have become successfully landmarks on the cultural itinerary for tourists visiting the Costa Brava. Dalí's surrealism attracts a progressive number of visitors. In this paper we will analyse the process of creating the aforementioned triangle, and how its tourist and cultural management is structured and delivered.

ÍNDEX DE CONTINGUTS

INTRODUCCIÓ	1
1. OBJECTIUS, METODOLOGIA I ESTAT DE LA QÜESTIÓ.....	3
2. EL LOCALISME DE SALVADOR DALÍ. DE L'ULTRA LOCAL A L'UNIVERSAL	5
3. L'ENTORN EMPORDANÈS DE SALVADOR DALÍ	6
3.1 EL GERMEN D'UN GENI.....	6
3.2 PRIMERES IMPRESIONS	6
3.3 EL CARRER MONTURIOL	7
3.4 L'APRENT DE PINTOR	8
3.5 EL JOVE ARTISTA DE FIGUERES	9
3.6 L'ECLOSIÓ D'UN GENI	9
3.7 CATARSI.....	9
4. L'ORIGEN DEL TRIANGLE	11
4.1 PORTLLIGAT.....	11
4.2 HOMENATGE A DALÍ.....	11
4.3 EL TEATRE QUE HAVIA D'ESDEVENIR MUSEU	12
4.4 UN CASTELL PER A GALA.....	14
5. DALÍ CREA UNA FUNDACIÓ	15
5.1 ULTIMES VOLUNTATS	15
5.2 ELS ANYS FINALS.....	15
5.3 EL TESTAMENT	16
5.4 LA REORGANITZACIÓ DE LA FUNDACIÓ	17
6. EL LLEGAT DE SALVADOR DALÍ.....	18
6.1 LA FUNDACIÓ GALA-SALVADOR DALÍ.....	18
6.2 ÒRGANS DE GOVERN I DIRECCIÓ.....	19
6.3 ÀREES D'ACTIVITAT	19
6.4 ESTUDIS DE PÚBLIC.....	22
6.5 CENTRE D'ESTUDIS DALINIANS	30
6.6 PATROCINIS DE LA FUNDACIÓ	30
7. ELS ESPAIS MUSEÍSTICS DEL TRIANGLE DALINIÀ	31
7.1 TEATRE-MUSEU DALÍ.....	32
7.2 DALÍ-JOIES	34
7.3 CASA-MUSEU DE PORTLLIGAT	36
7.4 CASA-MUSEU CASTELL GALA-DALÍ PÚBLIC	40
8. ALTRES INICIATIVES DALINIANES	43
8.1 LA CASA NATAL	43

8.2	RUTA DE LES FORMIGUES DALINIANES	45
8.3	TASTETS SURREALISTES	45
8.4	CANDIDATURA A PATRIMONI MUNDIAL DE LA UNESCO	46
9.	LA FUNDACIÓ EN TEMPS DEL COVID.....	47
10.	CONCLUSIÓ	48
11.	BIBLIOGRAFIA.....	49
12.	WEBGRAFIA.....	51
	ANNEX FOTOGRÀFIC.....	52
	A.1 TEATRE-MUSEU DALÍ – FIGUERES.....	52
	A.2 PÚBOL.....	58
	A.3 PORTLLIGAT – CADAQUÉS.....	63
	A.4 CAP DE CREUS	67

ÍNDEX DE GRÀFICS

Gràfic 1: Nombre de visitants total i nombre visitants 2018. Font: Memòria Fundació 2018	22
Gràfic 2: Nombre de visitants del Teatre-Museu Dalí. Font: Memòria Fundació 2018	23
Gràfic 3: Nombre de visitants de Dalí-Joies. Font: Memòria Fundació 2018.....	24
Gràfic 4: Nombre de visitants del Castell Gala Dalí Púbol. Font: Memòria Fundació 2018.....	25
Gràfic 5: Nombre de visitants de la Casa-Museu Salvador Dalí de Portlligat. Font: Memòria Fundació 2018.....	26
Gràfic 6: Transport utilitzat dels visitants Teatre-Museu Dalí. Font: Memòria Fundació 2018....	27
Gràfic 7: Procedència dels visitants Teatre-Museu Dalí. Font: Memòria Fundació 2018	28
Gràfic 8: Procedència dels visitants del Castell Gala Dalí. Púbol. Font: Memòria Fundació 2018	28
Gràfic 9: Procedència dels visitants Casa-Museu Salvador Dalí. Portlligat. Font: Memòria Fundació 2018.....	29
Gràfic 10: Elements de difusió del Museu Dalí. Font: Memòria 2018	29

ÍNDEX D'IL·LUSTRACIONS

Il·lustració 1: Mapa del Triangle Dalinià. Elaboració pròpia.....	2
Il·lustració 2: Logotip de la Fundació Gala-Salvador Dalí. Font web Fundació Gala-Salvador Dalí	19
Il·lustració 3: Fotografia del Teatre Museu Dalí. Elaboració pròpia.	31
Il·lustració 4: Torre Galatea de Figueres. Elaboració pròpia.	31
Il·lustració 5: Teatre-museu Dalí. Antic pati de butaques amb el Cadillac Plujós. Elaboració pròpia.....	32
Il·lustració 6: Dalí-Joies. Elaboració pròpia.	34
Il·lustració 7: Joia – Cor reial. Elaboració pròpia.	34
Il·lustració 8: La casa-museu de Portlligat. Elaboració pròpia.	36
Il·lustració 9: Vista des de una finestra de la Casa-Museu de Portlligat. Elaboració pròpia	36
Il·lustració 10: Cap de Creus. Paratge de Tudela. Elaboració pròpia.....	38
Il·lustració 11: Cap de Creus. Paratge de Tudela. Elaboració pròpia.....	39
Il·lustració 12: El jardí de Púbol. Elaboració pròpia.	40
Il·lustració 13: La sala dels escuts i el tron de Gala. Elaboració pròpia.....	42
Il·lustració 14: Figueres. Casa de joventut de Salvador Dalí. Elaboració pròpia.	43
Il·lustració 15: Figueres. Casa natal de Salvador Dalí. Elaboració pròpia.....	44
Il·lustració 16: Panot de la ruta de les formigues. Elaboració pròpia.....	45
Il·lustració 17: Imatge promocional dels Tastets surrealistes, edició 2019 Font: web dels Tastets Surrealistes.....	45
Il·lustració 18: Figueres. Església de Sant Pere i Teatre-Museu Dalí. Elaboració pròpia.....	52

Il·lustració 19: Gala nua mirant el mar que a 18 metres apareix el president Lincoln. Elaboració pròpia.....	53
Il·lustració 20: Figueres. Finestres de la Farmàcia Deulofeu. Elaboració pròpia.....	53
Il·lustració 21: Figueres. Teatre-Museu Dalí de nit i monument a la tramuntana. Elaboració pròpia.....	54
Il·lustració 22: Teatre-Museu Dalí. Monstre Grutesco. Elaboració pròpia.	55
Il·lustració 23: Teatre-Museu Dalí. Sostre de la sala Palau del Vent. Elaboració pròpia.	56
Il·lustració 24: Teatre-Museu Dalí. Teló Laberint i tomba de Salvador Dalí. Elaboració pròpia.	57
Il·lustració 25: Púbol. Església de Sant Pere i entrada al castell. Elaboració pròpia.	58
Il·lustració 26: Púbol. Pati del castell. Elaboració pròpia.	59
Il·lustració 27: Castell de Púbol. Taula-claraboia. Elaboració pròpia.....	60
Il·lustració 28: Castell de Púbol. Quadre Camí de Púbol i trompe-l'oeil. Elaboració pròpia.	61
Il·lustració 29: Castell de Púbol. Cuina. Elaboració pròpia.	62
Il·lustració 30: Castell de Púbol. Sala del delme i tomba de Gala. Elaboració pròpia.	62
Il·lustració 31: Cadaqués. Elaboració pròpia.	63
Il·lustració 32: Casa-taller de Portlligat. Taller de Salvador Dalí.....	63
Il·lustració 33: Casa-taller de Portlligat. Rebedor de l'ós. Elaboració pròpia.	64
Il·lustració 34: Casa-taller de Portlligat. Dormitori. Elaboració pròpia.....	64
Il·lustració 35: Casa-taller de Portlligat. Sala oval. Elaboració pròpia.	65
Il·lustració 36: Casa-taller de Portlligat. Vista des de l'olivar. Elaboració pròpia.	66
Il·lustració 37: Casa-taller de Portlligat. Piscina. Elaboració pròpia.....	66
Il·lustració 38: Cap de Creus. Paratge de Tudela. L'àguila. Elaboració pròpia.	67
Il·lustració 39: Cap de Creus. Paratge de Tudela. Cala Culip. Elaboració pròpia.	67
Il·lustració 40: Cap de Creus. Paratge de Tudela. El Camell. Elaboració pròpia.....	68

INTRODUCCIÓ

En aquest indret privilegiat, gairebé es toquen la realitat i la dimensió sublim. El meu paradís místic comença a les planes de l'Empordà, l'envolten els pujols de les Alberes i arriba a la seva plenitud a la badia de Cadaqués. Aquest país és la meva inspiració permanent.¹

Quan cerquem en el mapa de Catalunya els punts geogràfics de Figueres, Portlligat i Púbol, i els unim, veiem com sorgeix un triangle que permet copsar els tres extrems del món tangible de Salvador Dalí. En un territori d'uns quaranta quilometres quadrats, entre les comarques de l'Alt i el Baix Empordà es troba l'espai físic que el forjà com artista i que va ser la font d'inspiració primigènica de la seva obra: personatges, arquitectura, paisatges i llum, sobretot la llum dels nítids cels blaus de la tramuntana, però també s'hi troba alguna cosa més, intangible i al mateix temps precisa i que va acabar de modelar el seu caràcter: són els costums, els mites, les festes populars, la gastronomia... en definitiva la manera de viure d'un poble, tots ells fan, per tot aquell que els ha incorporat al seu ésser, que arribi a formar part del territori, que n'ha deixat l'empremta i ha omplert el seu esperit.

Aquestes tres localitats són els punts essencials en la vida i en el procés de creació de Salvador Dalí: el Teatre-Museu Dalí, imaginat i llargament desitjat per l'artista, és on s'hi troba una part considerable de la seva obra. Portlligat és la casa-taller on, a poc a poc, construí la seva llar, i el castell de Púbol, l'ofrena a Gala, la seva musa i esposa.

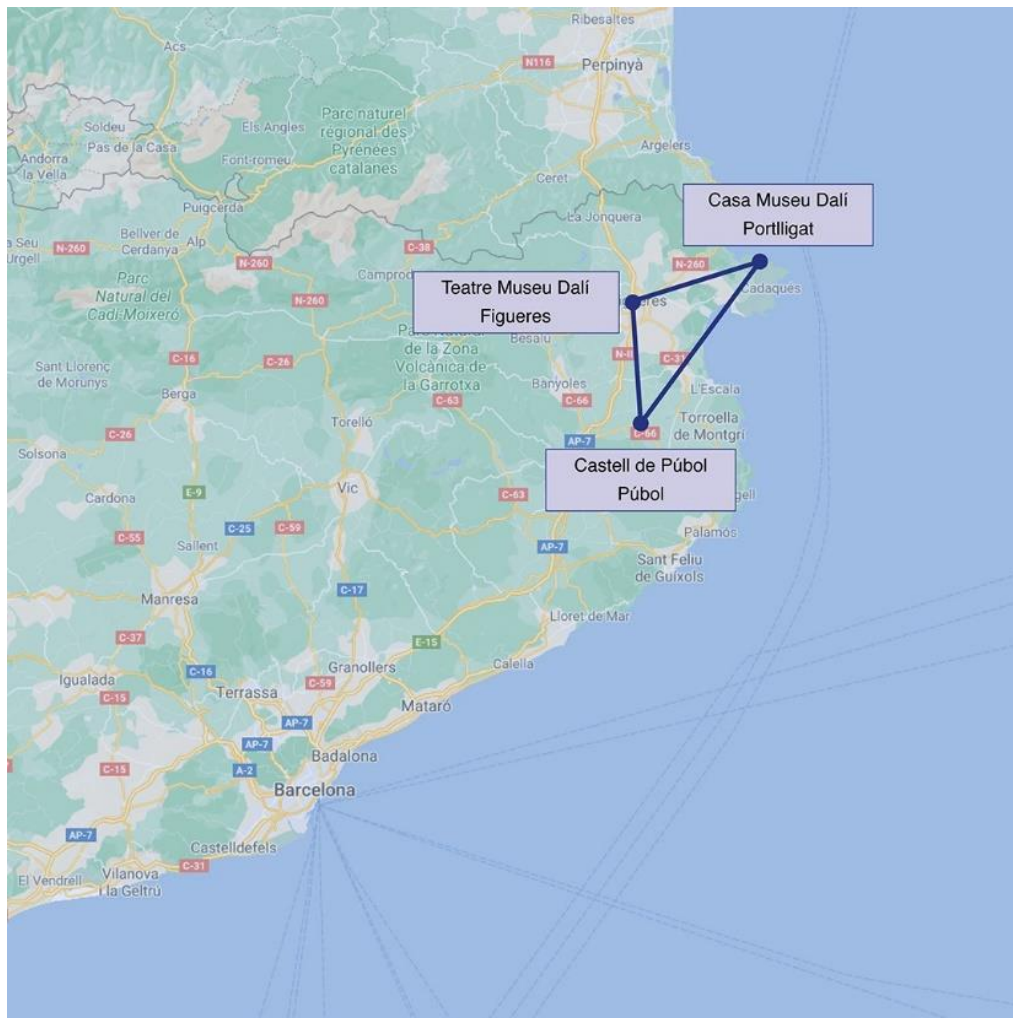
El concepte Triangle Dalinià (Il·lustració 1) és el resultat de la necessitat de definir aquest recorregut físic per un territori que és la porta d'entrada al món de l'imaginari dalinià. Més enllà d'una simple visita a un museu, es transforma en un concepte abstracte, barrejant les experiències objectives tangibles amb vivències subjectives, de naturalesa molt més personals i que fan del Triangle Dalinià un espai mític i real.

El contingut d'aquest treball està estructurat en tretze apartats:

Hem començat per situar geogràficament i definir el concepte del Triangle Dalinià per tot seguit, en el primer apartat, tractar els objectius, la metodologia i l'estat de la qüestió. Els apartats dos i tres descriuen el procés vital i la intensa relació de Salvador Dalí amb l'entorn on va néixer i va viure, i que va ser referent constant de la seva obra artística. L'apartat quatre sintetitza l'origen d'aquest triangle amb la descripció de l'adquisició i procés de creació dels futurs espais museístics. L'apartat cinc estableix com la seva decisió de crear una fundació per gestionar el seu llegat, porta a l'apartat sis i nucli central del treball, que és l'anàlisi pel recorregut de la Fundació Gala-Salvador Dalí (a partir d'ara l'anomenarem, la Fundació) i de la gestió que actualment fa d'aquest llegat. La descripció dels espais museístics en l'apartat set, determina la rellevància d'aquest itinerari cultural en el desenvolupament turístic de la comarca i en l'apartat vuit es constata com s'han originat altres accions que es recolzen en el món surrealista i que tenen per objectiu complementar i reforçar aquest itinerari. En l'apartat nou hem examinat l'adaptació de la Fundació a la situació actual de

¹ Extret de la web de la Fundació Gala-Salvador Dalí <https://www.salvador-dali.org/ca/museus/el-triangle-dalinià/> fragment atribuït a Salvador Dalí.

pandèmia per concloure en l'apartat deu amb una reflexió final sobre l'aportació de l'herència daliniana al turisme cultural. Els apartats onze i dotze presenten la bibliografia i la webgrafia; un annex amb imatges, conclou aquest treball que ha estat fet des de la visió i el coneixement que té una persona d'aquest territori: soc empordanesa, de Figueres, i tot i que fa molt anys que no hi visc, coincideixo amb el sentiment de localisme al que tan sovint es referia Salvador Dalí, i que com a ell, també li agrada voltar pel món per tornar sovint al seu redol.



Il·lustració 1: Mapa del Triangle Dalinià. Elaboració pròpia.

1. OBJECTIUS, METODOLOGIA I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

En aquest treball hem volgut donar a conèixer el compromís de la Fundació amb el llegat de l'artista i analitzar la gestió que porta a terme. Aquesta actuació es compenetra amb el seu entorn socioeconòmic i la posiciona com una activitat turística-cultural d'última generació que ofereix una projecció global integrada amb èxit més enllà de la tradicional visió de la Costa Brava com a destinació de sol i platja. Aquest objectiu no es podria assolir sense donar a conèixer la figura de Salvador Dalí i demostrar la relació dels seus referents culturals i del seu entorn com a motor d'inspiració de la seva obra, i alhora descriure el procés de creació de la Fundació i dels espais museístics, com a components, tots ells, del Triangle Dalinià.

Al considerar les possibles opcions que tenia per fer el treball de fi de grau i triar un tema que fos d'especial interès per a mi, vaig veure clar que tenia l'avantatge d'haver crescut en l'entorn dalinià. Així doncs, la recerca de dades, en primer lloc, em va portar a la biblioteca de Figueres que alhora, vaig complementar fent ús de recursos electrònics. En adreçar-me, a més, a la Fundació, varen respondre tot d'una a les meves consultes. Una part que em va despertar especial interès va ser comprovar de primera mà, el nivell de qualitat dels serveis educatius de la Fundació; una de les seves guies em va acompanyar en el meu recorregut pel Teatre-Museu Dalí i el Castell de Púbol. Després vaig visitar la casa de Portlligat, i des de allà vaig contemplar el mateix mar que el motivava a pintar; passejant per Cadaqués, vaig arribar fins a la platja d'es Llaner i després em vaig dirigir al cap de Creus; en el mineral paratge de Tudela vaig aturar-me davant les roques que tant varen inspirar a Salvador Dalí, completant així el Triangle Dalinià.

El meu coneixement inicial del tema, em va portar a cercar els escrits d'autors de referència i experts en la vida i l'obra daliniana. L'article de Mariona Seguranyes, *Els referents catalans i empordanesos de Salvador Dalí* (2018) em va fer entendre que la influència cultural de la Figueres d'aquella època i l'ambient familiar varen estimular la incipient inclinació artística de Salvador Dalí; el llibre de Ian Gibson és un interessant i ampli estudi del personatge, que juntament amb el bell llibre de divulgació dels museus, *Dalí. El Triangle de l'Empordà*, de Sebastià Roig (2003), van servir per assentar la base del treball. En la lectura de la precoç i incerta autobiografia de Salvador Dalí (2001), *Vida Secreta*, vaig descobrir la certesa de la repercussió dels paisatges empordanesos en la sensibilitat de l'artista. En el llibre de memòries de Emili Puignau (2003), *Vivències amb Salvador Dalí* trobem un relat de la descripció de les obres de construcció i ampliació de la casa de Portlligat i la rehabilitació del Castell de Púbol, amb anècdotes sobre la vida de Dalí i el seu entorn més proper, que ens dona idea de com fou la vida quotidiana de Dalí durant més de quaranta anys; també m'ha ajudat el llibre de memòries de Ramon Guardiola (1984), *Dalí y su museo. La obra que no quiso Bellas Artes*, que és un altre interessant relat de les vicissituds per tal de fer realitat el museu. El llibre de Josep Playà (2018), *Dalí essencial. El gran provocador del siglo XX* i el llibre escrit conjuntament amb Màrius Carol (2004), *l'Enigma Dalí* han estat de gran vàlua per ampliar la

perspectiva i obtenir més informació. I de entre tots els recursos, el lloc web de la Fundació ha estat de gran ajuda per poder vertebrar l'estudi de la gestió.

2. EL LOCALISME DE SALVADOR DALÍ. DE L'ULTRA LOCAL A L'UNIVERSAL

“Necessito el localisme de Portlligat, com Rafael necessitava el d'Urbino, per arribar a allò universal pel camí del que és particular”². Seguint les petjades de Montaigne, Salvador Dalí va aconseguir convertir els paisatges de l'Empordà en un espai universal. Paisatges onírics i paranoics es barregen amb invencions imaginàries i escenaris reals. La seva obra no es podria entendre sense un territori que per a ell va ser tan important.

La ciutat on va néixer, el paisatge i la cultura empordanesa varen ser les seves primeres i profundes impressions. Allà va aprendre a pintar escenes dels carrers i de les fires, retrats d'amics i familiars i des de el terrat de casa seva, la plana i les Alberes. A Figueres va fer la seva primera exposició i hi va rebre els seus amics Lorca i Buñuel.

Pintà també els estius de Cadaqués fent servir tots els colors per descriure la bellesa del mar i les roques, el poble blanc, les cales, els banyistes i els pescadors. L'orografia i el magnetisme del cap del Creus formaren part d'alguns dels seus malsons i de moltes de les seves millors obres, i amb la ruptura familiar va descobrir Portlligat. Tot i que els conflictes bèl·lics europeus el varen allunyar, sempre tingué el seu país al cor: els dijous, durant la seva llarga estada a Nova York no treballava, els dedicava al descans, sortia a comprar i a trobar-se amb altres catalans per festejar que era dia de mercat a la seva ciutat; es feia fotografiar amb barretina i acabava molts dels seus discursos amb un *Visca Figueres!*, la mateixa expressió amb que es tanca el castell de focs de les fires; i a la façana del seu museu va fer reproduir els pans de tres crostons, producte genuí d'una fleca de Figueres.

Després de la seva tornada de l'exili, va establir la seva residència i un lligam incondicional del seu procés creatiu amb Portlligat. La casa i el taller esdevenen una talaia, un lloc privilegiat des d'on mirar i pintar. Va percebre la necessitat de protecció de l'indret i l'any 1953 creà un patronat a Cadaqués amb la finalitat de vetllar per el paisatge i confrontar la construcció abusiva; quan l'any 1982 se li va concedir el títol de Marqués de Dalí de Púbol ja feia temps que s'havia atorgat a si mateix el títol de “Senyor de les Illes Medes i Portlligat”. (Playà, 2018)

No en va el seu amic, mecenes i creador del Museu Dalí de Florida va dir que per entendre la seva obra s'havia de venir a conèixer L'Empordà, “Daliland” tal com Reynolds Morse ho anomenava. (Gibson, 2011)

I així amb el pas del temps, va ser com el Mestre va tornar a casa en fer-se gran. Els últims anys els va dedicar al seu museu i com a última voluntat volgué, en contraprestació al reconeixement, que el seu llegat havia de romandre a Figueres.

² Extrt de la cita a la pàgina web de la Fundació Gala-Salvador Dalí. Massip, J.M (1950, 1 abril). Dalí, hoy. *Destino*, 3. <https://www.salvador-dali.org/ca/actualitat/monografic-dali-rafael/itinerari-educatiu-dali-rafael>

3. L'ENTORN EMPORDANÈS DE SALVADOR DALÍ

3.1 EL GERMEN D'UN GENI

L'any 1900, el notari Dalí, que era nascut a Cadaqués, va arribar de Barcelona per ocupar una plaça vacant a Figueres. Aquella ciutat oberta, d'11.000 habitants, a tocar de França i capital de la comarca de l'Alt Empordà, Gibson (2011) la descriu com una de les poblacions políticament més actives de Catalunya a començaments del segle XX i en un fogar de sentiment republicà, federalista i anticlerical, oposat a Madrid; amb inclinacions culturals com ara una colla de publicacions periòdiques, casinos, centres socials i societats corals; una flamant nova plaça de toros, i un teatre visitat regularment per les millors companyies teatrals de l'Estat espanyol; i el seu concorregut mercat dels dijous era popular a tota la contrada. Pel que fa als avenços, des de 1896, disposava d'enllumenat elèctric i des de 1877 es podia anar a Barcelona en tren, i a l'agost de 1898 va arribar des de França el primer automòbil. En arquitectura, el moviment modernista ja es mostrava al voltant de la refinada Rambla i pel que fa als seus il·lustres fills, Figueres estava especialment orgullosa de Narcís Monturiol (1819-1895), socialista defensor dels drets de la dona i dels treballadors, conegut sobretot per l'invent del submarí i de Pep Ventura (1817-1875), el creador de la versió moderna de la sardana; entre els seus polítics notables hi havia el capdavanter federalista, Abdó Terradas (1812-1856) i almenys tres ministres més protagonistes de la República Federal (1873-1874): Francesc Sunyer i Capdevila, Joan Tutau i el general Nouvilles. Després de la restauració borbònica (1874), la ciutat encara continuava enviant diputats republicans a Madrid. "No era de cap manera un cul de món de províncies, sinó una ciutat civilitzada, pròspera i fortament influïda per la cultura francesa i la proximitat d'Europa". (Gibson, 2011, p. 56)

A més a més, quan Salvador Dalí i Domènech neix a Figueres l'11 de maig de 1904, la ciutat està a punt d'esdevenir el centre d'atenció en el moment de màxima exaltació del mite de l'Empordà com el cor de Catalunya. A la festa de la Bellesa celebrada al maig de 1906 a aquesta ciutat, i dins el primer Concurs Artístic Català, el poeta Joan Maragall va encendre la flama definint l'Empordà com la "pubilla del Pirineu i el mar, capçal de la pàtria, mirall de Catalunya [...] Terra de llibertats" (Seguranyes, 2018).

En aquella època, El pare de Salvador Dalí ja estava fortament involucrat en la vida social i cultural de la ciutat; era un home de caràcter autoritari, republicà convençut i anticlerical, aficionat a les sardanes d'en Pep Ventura i que no va dubtar en recolzar la vocació precoç del seu fill.

3.2 PRIMERES IMPRESIONS

Així doncs, aquell nen, fill de família benestant i infància privilegiada, amb un clima familiar que com la seva ciutat, va afavorir el seu desenvolupament artístic, va trobar en el pare i el seu cercle d'amics intel·lectuals el reconeixement del seu incipient talent.

Seguranyes (2018) ens explica que l'arquitecte de l'art cívic, Ricard Giralt, creador de la Rambla de Figueres, va ser un dels seus primers interlocutors, i que el polític progressista, escriptor, crític d'art i intel·lectual Josep Puig Pujades, íntim amic del notari Dalí, va ser un personatge clau en la seva formació, ja que a més de mostrar-li la seva important col·lecció d'art, va ser un dels primers en

elogiar-lo en la premsa local i vaticinar el seu futur com artista. Josep Pichot, "Pepito", un altre dels personatges íntims d'aquell cercle, va ser fonamental en aquells primers anys d'infància. De fet, Dalí (2001) fa referència en la seva obra *Vida Secreta*, al mas Molí de la Torre, propietat de la família Pichot, situat al poble del Far d'Empordà, molt a prop de Figueres. El magnífic jardí que cuidava en Pepito i les pintures impressionistes del seu germà, Ramon Pichot, que decoraven les parets de la casa, varen causar-li una forta impressió.

L'any 1908 començà a anar a l'escola pública de pàrvuls del mestre Trayter. Aquell home de llarga barba blanca i excel·lents dots didàctiques fou el primer a mostrar-li andròmines d'il·lusions òptiques i dobles imatges mentre el deixava fer amb els seus primers somnis. Continuarà els estudis a l'escola dels Germans de la Doctrina Cristiana, conegut popularment a Figueres com "els Fossos". El pare el va inscriure perquè en aquest centre l'ensenyament es feia en francès. En aquesta escola, Dalí rememora com des de el seu seient es quedava sovint bocabadat mirant dos xiprers emmarcats per la finestra, fins el punt que els frares el varen canviar de lloc.

I aquest llampec de llum brillava de cop, com la realitat d'un diamant incendiats, en l'aniquiladora obscuritat produïda dins el meu cervell per la tortura de que no em fos permès veure aquesta estimada plana de l'Empordà, de geologia única, que amb el seu tremend vigor, hauria de modelar més tard tota l'estètica de la filosofia del paisatge dalinià. (Dalí, 2001, p. 74)

L'any 1916 començà el batxillerat a l'institut Ramon Muntaner i el gener de 1919 amb quatre estudiants més va crear la revista *Studium*, amb la intenció de ser alguna cosa més que una revista escolar. Els noms de l'equip de redacció eren Salvador Dalí, Ramon Reig, Jaume Miravittles, Joan Turró i com a director Joan Xirau. Tots ells amb el temps, varen esdevenir personatges del món cultural i artístic figuerenc. Dalí ja mai més va deixar d'escriure.

3.3 EL CARRER MONTURIOL

El primer despatx de notari Dalí estava ben situat, a prop de la Rambla, als baixos del carrer Monturiol número 6, avui número 20. L'edifici tenia sortida per altre dos costats, al carrer Caamaño i pel lateral al jardí de la Marquesa de la Torre. La família es va instal·lar a l'entresol, que en aquella època tenia vistes al jardí de la Marquesa. Al 1908 hi va néixer també la seva germana. Aquells primers anys d'infància varen estar cobejats per la tendresa de les dones de la família: la mare Felipa, l'àvia materna Maria Anna i la tia Caterina; les criades i la mainadera Llúcia; aviat començà a retratar-les, especialment a la seva germana Anna Maria. L'any 1912 el despatx i la residència de la família es traslladà al segon pis d'un altre edifici, al mateix carrer Monturiol 24, avui número 10, amb esplèndides vistes a la plaça de la Palmera. El motiu va ser degut a que l'exquisit jardí va desaparèixer per fer lloc a un nou edifici. D'aquell anys d'infantesa a *Vida Secreta*, el mateix Dalí explica que li agradava passar hores dins un safareig que hi havia al terrat de la casa, i així assegut, pintava. "Bon punt havia arribat al terrat, tornava a sentir-me únic; la vista panoràmica de la ciutat de Figueres, estesa als meus peus, servia d'allò més per a estimular l'orgull i l'ambició sense límits de la meua imaginació sobirana" (Dalí, 2001, p.78).

Des de allà dalt va pintar la plaça amb les fires que s'instal·laven durant les festes de la Santa Creu, i mirava, cap a la serralada de les Alberes o cap a la badia de

Roses: *A Noia de Figueres* (1926) fa un retrat precís i realista de la ciutat amb les muntanyes de fons; però també mirava el que tenia al davant. Durant el recorregut pel museu em varen fer veure com les finestres superiors de la farmàcia Deulofeu, situada davant de casa seva, apareixien en el doble retrat de *Gala nua mirant el mar que a 18 metres apareix el president Lincoln*.

3.4 L'APRENT DE PINTOR

En aquells primers anys de formació va ser fonamental la influència del professor Juan Núñez. Havia començat a assistir a les seves classes a l'Escola Municipal de Dibuix i va ser també el seu professor a l'institut quan l'any 1916 començà el batxillerat. Aquest mestre, excel·lent dibuixant i gravador va ser segons paraules de Seguranyes (2018, p. 166), "el qui li mostrà la base de l'art dins un concepte clàssic i una de les persones que va marcar la seva infància i adolescència artística". Animava els seus deixebles a fer sortides pels pobles i paratges dels voltants i a executar pintures a "plain air" i poc a poc, mentre l'aprenentatge urbà de Figueres l'anava formant, era als estius de Cadaqués on sentia que tenia tot el temps del món per pintar.

Esperava amb frenesí el començament de les vacances. Això passava poc abans del dia de Sant Joan; i des dels primers dies de la meua infància recordava haver passat sempre aquest dia al mateix lloc, en un emblanquinat poble de la costa mediterrània, el poble de Cadaqués. Aquest és el lloc que tota la meua vida he adorat amb fidelitat fanàtica, que va creixent cada dia que passa. Puc dir sense temor a incórrer en la més mínima exageració que em sé de memòria tots els contorns de les roques i platges de Cadaqués, totes les anomalies geològiques del seu paisatge únic i la seva llum. (*Dalí, 2001, p. 134*)

El pare, retornant als seus orígens, va comprar un estable a la platja d'Es Llaner i el va convertir en casa d'estiueig; Salvador pintava el poble de cases blanques i va retratar totes les platges i paratges. En les sortides en barca que feia la família pel cap de Creus, s'aturava al Pla de Tudela per recórrer a peu les senderes entre les sorprenents formacions geològiques. La roca desgastada per la tramuntana i l'erosió del mar que hi ha a prop de Cala Cullaró, va ser el model pel quadre *El gran masturbador* (1929). Al catàleg raonat de la seva obra, s'hi troben aquests escenaris en una seixantena d'olis. Alguns dels més coneguts són: *Autoretrat amb coll rafalesc* (1921), *Port Alguer* (1924), *Retrat del meu pare* (1925) i *Noia a la finestra* (1925).

3.5 EL JOVE ARTISTA DE FIGUERES

Quan el desembre de 1918 va fer la seva primera exposició col·lectiva al Teatre Municipal organitzat per la Societat de Concerts de Figueres, el jove Dalí ja tenia clar el que havia d'esdevenir. La influència del professor Núñez va ser decisiva en la seva intenció d'anar a Madrid per seguir la seva formació. Finalment la família el va deixar marxar amb la idea de que podria arribar a ser catedràtic de dibuix com el seu mestre i mentor i d'aquesta manera es podria guanyar la vida. L'any 1920 va partir per a començar nous estudis a l'escola especial de pintura, escultura i gravat, de l'Acadèmia de Belles Arts de San Fernando. Durant aquells anys va viure a la Residencia de Estudiantes on es va fer amic de Federico García Lorca i Luis Buñuel entre altres. El curs 1923 va ser expulsat de l'Acadèmia acusat d'encapçalar una revolta estudiantil. Tornà a Figueres on el seu mestre Núñez el va instruir en l'art del gravat. Més tard va ser readmès i obligat a repetir curs. El 1925 participà en la Primera Exposición de la Sociedad de Artistas Ibéricos, a Madrid i a les Galeries Dalmau de Barcelona va fer la seva primera exposició individual. Viatjà a Paris per conèixer a Picasso, i quan el 1926 va declarar incompetent el tribunal que havia d'examinar-lo, va ser definitivament expulsat de l'Acadèmia de San Fernando.

3.6 L'ECLOSIÓ D'UN GENI

Giménez-Frontín (1994) manifesta que per aquell anys, aquella jove promesa exercitarà, dominarà i abandonarà successivament les tècniques i els principis estètics de l'impressionisme, del puntillisme, del noucentisme català, del neocubisme, de la pintura metafísica italiana i de la poètica cosmològica de Joan Miró. Culmina amb les obres emblemàtiques de l'etapa freudiana de 1927 i d'aquí tombà cap al surrealisme i a la seva personal formulació del mètode "paranoico-crític" al 1929.

Paris, com a capital de l'art el cridà, i allà va fer noves amistats dins l'ambient surrealista. Les seves inquietuds creatives es varen desenvolupar en altres vessants com el cinema: entre Paris i Cadaqués va escriure conjuntament amb Luis Buñuel el guió d'*Un chien andalou* i *L'âge d'or*, algunes de les escenes serien filmades al cap de Creus, i l'estiu de 1929 convidà a Cadaqués un petit grup de surrealistes on hi havia André Breton i Paul Éluard.

3.7 CATARSI

Elena Ivanovna Diakonova va arribar a Cadaqués amb el seu marit i la filla de tots dos aquell estiu de 1929 i ja mai més va sortir de la vida de Salvador Dalí. Gala, com tothom l'anomenava, estava casada amb el poeta surrealista Paul Éluard. La família va sentir-se ultratjada per la relació que el fill va iniciar amb aquella dona adúltera, culta i de idees avançades. El pare el va expulsar durant sis anys de la seva vida i va intentar també allunyar-lo de Cadaqués. Ell va decidir aquell hivern marxar a Paris.

Quan el març de 1930 tornà a Cadaqués amb Gala, l'hostilitat del pare s'imposava fins el punt que ningú s'atrevia a allotjar-los. Només la seva trastocada amiga peixatera, Lídia Nogués, l'ajudà. Li va vendre una barraca de pescadors que els seus fills empraven a la platja de Portlligat per guardar els ormejos i ell la va fer casa seva i el seu taller. A partir d'aquí, el món paisatgístic de la platja d'Es Llaner, entre l'illa d'Es Cucurucut i la punta d'Es Sortell es desplaçà.

Portlligat: vida d'ascetisme i d'aïllament. Allà fou on vaig aprendre a empobrir-me, a limitar i a llimar el meu pensament per que adquirís l'eficàcia d'una destrat, on la sang tenia gust de sang i la mel tenia gust de mel. Una vida que era dura, sense metàfora ni vi, una vida amb la llum de l'eternitat. (*Dalí, 2001, p. 324*)

A partir d'aquell moment s'aferrà a la petita i pobre barraca, i juntament amb Gala varen anant creant un espai personal en el qual, l'entorn de Portlligat i el deliri geològic del cap de Creus varen convertir-se en el dogma constant de la seva imaginació.

4. L'ORIGEN DEL TRIANGLE

4.1 PORTLLIGAT

Cap a finals de 1930 compra una segona barraca amb la intenció de ampliar la casa però no va ser fins 1932 quan la va poder començar a arreglar. Durant els següents quaranta anys, va anant adquirint i annexionant les barraques veïnes, fent més gran la casa i mantenint el seu aspecte inicial. Al seu llibre de memòries, el qui fou el seu mestre d'obres i amic, Puignau (1995) explica el procés de reforma i d'ampliació seguint les instruccions que el propietari, per carta principalment, li feia arribar des de l'estranger ja que des de 1935 a 1948 va viure lluny de Portlligat. L'esclat de la Guerra Civil a Espanya primer, i la Segona Guerra Mundial després, varen ser la causa d'aquesta llarga absència.

1948 és l'any del retorn a Portlligat; l'única propietat que hauria de tenir en la seva vida, casa seva. Alhora aquell mateix any inicià un recorregut internacional amb estades els hiverns primer a Paris, i després als Estats Units. Allà és va consolidar com a artista reconegut, el prestigi i la seguretat dels diners varen finalment arribar; però era a Portlligat on treballava amb llibertat fins que arribava el fred i la llum s'anava tornant esmoreïda. Llavors arribava el moment de marxar; com un ritual, primer cap a Paris, després a Nova York. Sempre els mateixos recorreguts, sempre els mateixos vaixells, sempre els mateixos hotels... per tornar cada primavera a Portlligat.

M'he fet en aquestes pedres, aquí he forjat la meva personalitat, he descobert el meu amor, he pintat la meva obra, he construït la meva casa. No em puc separar d'aquest cel, d'aquest mar, d'aquestes roques, estic lligat per sempre més a Portlligat, on he definit totes les meves veritats més sinceres i les meves arrels. (Pitxot, Aguer, Puig, 2008, p.18)

4.2 HOMENATGE A DALÍ

L'any 1961 Figueres tenia des de feia poc un alcalde, Ramon Guardiola, que s'interessava per l'art i que pensava que el museu de la ciutat havia de tenir algun quadre de Dalí, conegut com ja era a tot el món i que a més se'n proclamava fill. L'alcalde tenia dos bons motius. El primer, perquè temia que alguna altre ciutat com Paris, Barcelona o Perpinyà, que ja havien manifestat interès en dedicar-li un museu, passés al davant i el segon era perquè volia millorar l'estat de la ciutat, encara no del tot reconstruïda d'ençà de la Guerra Civil. Però l'ambient a la ciutat era més aviat de fredor. Guardiola (1984, p.13) en el seu llibre descriu el que a la ciutat es deia sobre Dalí:

Se'l tenia per excèntric, rar, exaltat i mig boig, que no es prenia les coses seriosament i era incapaç de regalar res, sobretot per la gasiveria de la seva esposa Gala, que es deia que no tenia cap simpatia a Figueres i que separava Dalí de la seva família i dels ambients figuerencs.

Tot i així, al maig d'aquell any el va anar a visitar a Cadaqués amb la proposta de dedicar-li una sala al museu de l'Empordà. Poc temps després, a través del seu amic fotògraf, Melitó Casals "Meli", Dalí li va fer saber que el que volia no era

una sala en un museu, sinó un museu sencer. Tot d'una, ell mateix va anar a visitar Guardiola i li va dir que ja tenia el lloc triat: l'antic teatre municipal.

Guardiola mentrestant va constituir una comissió per organitzar un homenatge al pintor i per complaure'l, una cursa de bous. L'alcalde estava amoïnada amb les peculiars demandes que feia l'artista: entre altres, volia que al final de la cursa explotés un bou de guix farcit de bengales i coets i que com a colofó, un helicòpter s'enlairés emportant-se el bou, un cop mort.

El 12 d'agost de 1961 Salvador Dalí va arribar des de Cadaqués amb el seu Cadillac descapotat conduït pel seu incondicional home de confiança i xofer, Artur Caminada. Gala al seu costat, i deixant de banda les seves excentricitats aixecava el bastó com a salutació mentre entrava a la plaça acompanyat per gegants i en "Berruga", el popular cap gros de la ciutat.

L'acte va transcorre segons el previst, tan sols la tramuntana no va deixar que l'helicòpter s'enlairés i en acabar, la comitiva va anar cap al centre de la ciutat fent parada per inaugurant una placa a la seva casa natal. La gent el saludava al passar i a la plaça de l'Ajuntament l'esperaven cobles, colles sardanistes i castellers. Al balcó central va rebre la Fulla de Figuera, símbol del reconeixement de la ciutat als seus il·lustres ciutadans i des d'allà la comitiva va anar cap a l'església de Sant Pere per arribar al que quedava de l'antic teatre de la ciutat. Aquell dia es va anunciar que a la ciutat de Figueres es faria el museu surrealista més gran del món.

4.3 EL TEATRE QUE HAVIA D'ESDEVENIR MUSEU

Guardiola (1984) en el seu llibre enumera els motius que Dalí va donar-li per haver escollit la ubicació del seu museu: en primer lloc, perquè ell era un artista eminentment teatral; en segon lloc, perquè havia estat batejat a l'església de Sant Pere que es troba just al davant del museu; i en darrer lloc, perquè a la sala de descans del Teatre havia fet la seva primera exposició, a l'edat de 14 anys. I li va manifestar: "On, si no a la meua ciutat, ha de perdurar el més extravagant i sòlid de la meua obra, on si no?" (Guardiola, 1984, p. 41).

El cert és que el Teatre Principal havia estat el centre dels esdeveniments culturals de Figueres durant uns cent anys. Va ser construït a mitjans del segle XIX per l'arquitecte Josep Roca Bros i per les dimensions del seu escenari es podia veure la voluntat que tenia de competir amb el Gran Teatre del Liceu, doncs les obres que es representaven a Barcelona, es representaven després a Figueres, tal era l'ambient cosmopolita d'aquesta ciutat fronterera fins que arribaren temps de guerra. Tot i que el teatre va sobreviure als intensos bombardejos que va patir Figueres durant la Guerra Civil, ja cap al final, les tropes marroquines de Franco que l'havien ocupat, en un descuit, varen calar foc al pati de butaques. Des de 1939 l'edifici havia quedat inservible, en un estat de deixadesa absoluta, sense sostre i amb les parets interiors totes recremades.

Quan vint-i-dos anys després l'alcalde Guardiola es plantejava que fer amb les runes de l'antic teatre, es va trobar que l'anterior consistori l'havia destinat a peixateria municipal. Per altra banda, havia constatat que no era possible rehabilitar-lo i a més a més, encara quedava molt per reconstruir d'una ciutat tan afectada pels bombardejos. D'aquesta manera, quan Dalí el dia del seu homenatge va anunciar que el teatre estava predestinat a ser el seu museu, que no calia arreglar res ja que l'estat del local era meravellós i les parets escantellades ja eren quadres abstractes per si sols, l'alcalde va comprendre que

gràcies a l'ocurrència de Dalí, Figueres arribaria a ser universal. I va anar per feina.

Des de l'inici, el projecte no va ser gens fàcil. Quan Ramon Guardiola pren el primer contacte amb la Direcció General de Belles Arts, la situació no era gens clara. A Figueres, ningú creia que el museu s'arribés a fer i a més, Dalí havia dit que en comptes de quadres originals, volia posar fotos plastificades i grans finestres des d'on contemplar el mercat del peix.

Només l'any 1963 s'avança una passa, ja que a través de Gabriel Alomar, en aquell moment Comissari General de Patrimoni Artístic Nacional es designa arquitecte del futur museu a Joaquim Ros de Ramis.

Mentre anava passant el temps, l'any 1965 arribà amb la proposta de Dalí de que volia que el museu fos coronat per una cúpula geodèsica i de començar les obres per la teulada. Al mateix temps, l'alcalde Guardiola va fer un altre intent amb el ministeri de l'Habitatge. S'hi havia entès bé quan Figueres va ser declarada "Ciutat adoptada pel Cap de l'Estat" i li havien pavimentat carrers i places. Però es va trobar amb un altre escull: el teatre no figurava en el decret d'adopció perquè no havia estat destruït per una acció de guerra sinó per un incendi provocat posteriorment.

No va ser fins 1968 quan es va donar un altra passa important: Guardiola (1984, p. 109) creia que "el turisme, que en quantitat important visitava el nostre país, justificava la creació de centres de cultura i punts d'atracció, i que no tot podia ser platges i sol". Amb aquesta idea es va entrevistar i va aconseguir implicar Manuel Fraga, llavors ministre d'Informació i Turisme, i poc temps després, ell i Dalí varen ser rebuts en audiència pel General Franco. Finalment, amb la mediació de Miquel Mateu, ambaixador i propietari del castell de Peralada, es va aconseguir que el 26 de juny de 1970 un consell de ministres apliqués un antic decret de reparacions de la guerra civil sota la desapareguda Direcció General de Regions Devastades, amb un pressupost de 12.212.168 pessetes.

Les obres es varen iniciar el 13 d'octubre de 1970. Des del primer moment, Dalí es va involucrar en la reconstrucció del edifici i el disseny del museu. La casa es va començar per la teulada, tal com l'artista volia, l'encarregat de realitzar la cúpula va ser l'arquitecte Emilio Pérez Piñero. A mesura que s'avançava en la reconstrucció de l'edifici, el matrimoni Dalí anava enviant obres i objectes provinents de Nova York i Paris. Moltes de les trameses quedaven retingudes a la duana de La Jonquera, ja que la majoria eren enviades sense documentar. Dalí no entenia el perquè de tantes dificultats legals, i es va decidir a repatriar ell mateix algunes de les obres, com *La cistella de pa*.

El 9 de juliol de 1972 l'arquitecte Pérez Piñero va morir en un accident de trànsit, en el trajecte des de Figueres a la seva casa de Múrcia. Tot i aquest trist succés, el museu va seguir endavant, la cúpula va poder ser col·locada i el museu, inaugurat.

El 28 de setembre de 1974 la ciutat de Figueres va ser ocupada per gent de tot arreu. Els periodistes i les càmeres de televisió feien arribar l'esdeveniment a tot el món. La ciutat estava de festa, amb bandes de música, gegants i capgrossos, colles sardanistes, desfilades de majorettes i fins i tot l'elefanta Jasmine precedint la comitiva disposada a inaugurar el museu.

Ramon Guardiola havia deixat de ser alcalde de Figueres pocs mesos abans, no sense tenir la certesa de que el seu projecte estava ja a punt de ser realitat. En el seu llibre Guardiola (1985, p 321) exposa que:

La ciutat començaria a conèixer un pelegrinatge diari encaminat cap al Museu Dalí. Les quatre estacions de l'any el Museu tindria visitants, seria un museu amb vida. Dalí atrau. El Museu arribaria a ser el més visitat de Espanya després del Museu del Prado. Era una obra rendible des de tots els conceptes, si es sabia treure tot el partit cultural que el Museu Dalí permet.

4.4 UN CASTELL PER A GALA

Als anys trenta Dalí va prometre a Gala que li compraria un palau a la Toscana, però van haver de passar encara trenta anys més per arribar a ser la dama del castell de Púbol. Quan l'any 1968, el projecte del seu museu estava força avançat, l'artista va demanar als seus col·laboradors que li busquessin un castell, no gaire lluny de Portlligat. El resolutiu Enric Sabater, que acabaria esdevenint el seu secretari, tenia llicència de pilot privat i va ser ell precisament qui va trobar aquell palau mig enrunat, fent fotografies des del cel de l'Empordà.

És un conjunt arquitectònic que comprèn l'església parroquial a tocar de la masia-palau fortificada i envoltada d'un jardí emmurallat, a més d'un edifici adjunt conegut com a delme. Tant l'església com el casal foren construïts a mitjans del segle XIV i l'estat ruïnós en que es trobava va entusiasmar Dalí. L'altre fet decisiu que el va fer decidir comprar-lo fou perquè va trobar que la ubicació era la ideal, prou lluny de Portlligat per donar llibertat a Gala, però no massa perquè el trajecte fos curt.

Quan a finals de 1969 varen partir, com cada temporada, cap a Paris, els Dalí varen deixar l'encàrrec al seu amic constructor Emili Puignau d'escometre la rehabilitació del casal i tenir-ho a punt per la seva tornada, la primavera següent. Tot seguit, Dalí s'encarregà de la decoració i Gala s'ocupà de buscar el mobiliari als antiquaris dels voltants. Finalment, al 1971 quan va prendre possessió del seu castell, Gala era una dona ja gran, que volia tranquil·litat i privacitat per estar amb els seus amics, lluny de Portlligat i de l'entorn del pintor. A l'acceptar aquell regal en el vaixell que els portava a Nova York, va posar una condició: com a senyora del castell va ordenar al seu marit que mai l'hauria de visitar sense haver estat convidat per escrit, fet que ell acceptà com a prova d'amor cortès, i recreant-se en aquest joc masoquista, dissenyà ell mateix les invitacions al castell.

Púbol és la creació conjunta de tots dos, tot i que predomina la sobrietat del caràcter d'ella; a l'interior de la casa es combinen amb moderació objectes curiosos, tapissos i algun "trompe-l'oeil" amb espais buits i flors dissecades. El jardí però, té un disseny vegetal exuberant i laberíntic. Va ser per a Gala un lloc amagat i de soledat, on hi va passar curtes temporades a la dècada dels setanta, buscant la calma en els anys de maduresa.

5. DALÍ CREA UNA FUNDACIÓ

5.1 ULTIMES VOLUNTATS

El 8 de novembre de 1960 el matrimoni Dalí va fer un primer testament conjunt, en que s'anomenaven hereu únic l'un de l'altre. Un cop morts tots dos, els seus efectes personals serien per la filla i la germana de Gala; la creació artística aniria a parar al museu del Prado i els bens immobles al departament de Belles Arts del ministeri d'Educació de Madrid.

Quan a finals de 1973 Ramon Guardiola va prendre la decisió de deixar de ser alcalde, Dalí va demanar-li que continués vetllant pel seu museu; la solució no varen trobar fent que Guardiola fos el gerent d'un patronat creat per l'Ajuntament. En aquell primer acord municipal s'establia la comissió del patronat i es nomenava Salvador Dalí, director vitalici del museu que, juntament amb la seva intenció d'integrar el seu llegat al patrimoni nacional, proposava un patronat d'honor amb un príncep japonès, els seus amics Morse, el Sr. Tata de la Índia, i l'esposa del president romanès Ceauscescu entre d'altres.

Quan l'any 1974 el museu ja estava pràcticament enllestit, Dalí va haver de passar per una intervenció quirúrgica, abans però, el matrimoni va tenir la precaució de modificar el testament i va deixar per escrit que el seu patrimoni artístic havia de ser pel museu de Figueres, tutelat per Patrimoni Nacional. El 27 de setembre, un dia abans de la inauguració del museu, es constituïa la Fundació d'Utilitat Pública Teatre-Museu Dalí i es nomenava Salvador Dalí president vitalici, juntament amb la seva esposa Gala. Els estatuts d'aquella primera fundació municipal es varen anar modificant al llarg dels següents anys i aquell primer patronat d'honor mai es va arribar a constituir.

5.2 ELS ANYS FINALS

Els Dalí varen mantenir el seu ritme de vida itinerant fins el juliol de 1981. Gala, que tenia deu anys més que Dalí, va patir una caiguda el març de 1982. Es va trencar el fèmur, es va anar debilitant i va morir el 10 de juny, a l'edat de 88 anys a Portlligat. Per voluntat del seu marit va ser enterrada a Púbol. Prèviament Dalí havia fet construir dues tombes contigües a la sala denominada delme, en el seu anhel de continuar junts després de la mort. A partir d'aquell moment Dalí va voler quedar-se a Púbol i el seu estat d'ànim i de salut va anar empitjorant. El seu entorn mentrestant va solucionar assumptes derivats de la mort de Gala, com posar-se d'acord amb la seva filla per la legitima i repatriar obres que encara quedaven a l'estranger. Playà (2018) diu que el nou testament redactat el 20 de setembre de 1982 va ser el resultat de tot un seguit de moviments encaminats a arribar a acords per instal·lar definitivament a Espanya el nucli principal de l'obra del pintor, eliminar el risc de qualsevol litigi relacionat amb l'herència de Gala que pogués posar en perill la repatriació d'obres i establir l'administració del patrimoni dalinià després de la mort de l'artista, per institucions espanyoles, però sempre respectant la voluntat expressada per Dalí en el seu testament. A continuació es va procedir a la remodelació de la Fundació. S'havia d'arribar a un acord amb el consistori ja que en ser una fundació municipal, l'Ajuntament era propietari de l'edifici del museu i d'algunes de les seves obres. L'alcalde Marià Lorca va estar predisposat a fer el traspàs de la fundació de pública a privada per tal de millorar la gestió.

El 23 de desembre de 1983 neix la Fundació Gala-Salvador Dalí, de caràcter cultural i privat, amb un patronat compost d'una banda, per membres escollits pel Govern espanyol, la Generalitat i els ajuntaments de Figueres i Cadaqués, i per l'altra banda, altres membres proposats per Dalí, amb caràcter vitalici i a la seva mort, per cooptació entre ells. La seu de la fundació s'establia a Figueres i per defecte, a Púbol; es creava un comitè d'honor i es regulava el consell Superior d'Estudis i Investigacions, amb seu a Torre Galatea, a Figueres. Dalí va anomenar delegat artístic i delegat del Consell d'Estudis al pintor Antoni Pitxot; al seu secretari Robert Descharnes, delegat de relacions externes, i al seu advocat Miguel Domenéch, delegat de relacions jurídiques, econòmiques i administratives. La dotació inicial d'obres va ser de sis cent vint-i-una, només vuitanta cinc eren pintures; la resta eren dibuixos, mobles i altres objectes. L'Ajuntament va aportar seixanta nou pintures i seixanta dos dibuixos procedents de l'antiga fundació pública.

Dalí va passar els següents mesos reclòs a Púbol, la seva voluntat de viure anava minvant i finalment va deixar de pintar. La nit del 30 d'agost de 1984 va patir cremades en un incendi provocat per ell mateix, al tocar amb insistència un timbre al costat del llit. Quan va sortir de la clínica on va estar ingressat per tractar-li les cremades, es va instal·lar a la torre Galatea, al costat del seu museu. El 17 d'octubre de 1984, Dalí tornava a Figueres, havien passat cinquanta-cinc anys des de que el seu pare l'havia desterrat.

El 23 de gener de 1989 moria a l'hospital de Figueres i l'enterrament, sota la cúpula del seu estimat museu va suscitar un debat ja que es contradeia amb el seu desig de ser enterrat a Púbol, al costat de Gala.

5.3 EL TESTAMENT

Playà (2018) afirma en el seu llibre que era sabut que l'any 1980 Dalí havia fet un testament, quasi idèntic al de Gala, en el que es cedien l'obra mútuament i que a la mort de tots dos, es repartiria al 50% entre l'Estat i la Generalitat, i que posteriorment Dalí havia fet alguna modificació sense importància. S'especulava que era per assegurar-se que la seva germana Anna Maria no rebria res (des de la ruptura familiar, estaven enemistats) i incloure a Artur Caminada, el seu fidel servent.

No havien passat els 15 dies preceptius quan es va fer públic a través de la premsa el contingut del testament. El paràgraf clau deia: "institueix hereu universal i lliure de tots els seus bens, drets i creacions artístiques a l'Estat espanyol amb el fervorós encàrrec de conservar, divulgar i protegir les seves obres d'art". (Playà, 2018, p. 250)

A Catalunya la indignació fou general; les negociacions entre l'Estat espanyol i la Generalitat varen començar i finalment el 29 de gener de 1990 es va arribar a un acord, pel qual dues obres considerades de primer nivell, *Maniquí de Barcelona* i *Galerina*, es quedaven a Catalunya, en canvi, la que es considerava obra cabdal, *El gran masturbador*, anava a Madrid. Per aquest mateix acord, cent trenta quatre obres quedaven dipositades a la Fundació per ser exhibides a Catalunya, onze d'aquestes, considerades dins de la millor etapa del pintor. Al museu Reina Sofia de Madrid, hi anaven cinquanta sis obres, setze pertanyien a aquest període. Finalment, el Consell d'Estudis Dalinians es quedava a Figueres,

gestionat per la Fundació així com també la resta del llegat, format per unes quatre cent obres, i tota la documentació.

5.4 LA REORGANITZACIÓ DE LA FUNDACIÓ

Després de la mort del seu creador, la Fundació havia de ser remodelada. La persona escollida per dirigir-la va ser Ramon Boixadós, de professió enginyer industrial i nascut a Figueres, que amb la seva experiència al capdavant de RENFE i de l'obra olímpica de Barcelona'92 tenia fama de bon gestor. En primer lloc, va ser nomenat patró vitalici juntament amb Jordi Mercader i Cesáreo Rodríguez Aguilera. S'havia de substituir a més de Dalí, al difunt fotògraf Melitó Casals, i a Gonçal Serraclara, cosí de Dalí, que havia dimitit.

El 8 de gener de 1991 Ramon Boixadós es va convertir en president i començà una tasca que tenia per objectiu professionalitzar la Fundació i fer rendible el museu. Al nomenar un nou equip gestor, les funcions dels membres del patronat varen passar a ser representatives i una auditoria externa va servir per verificar els punts febles i la situació financera.

Les persones que formaren aquell reduït primer equip sota la direcció de Boixadós eren: Antoni Pitxot, vicepresident i director del teatre-museu; Lluís Peñuelas, secretari general; Teresa Brugués, secretaria de direcció; Fèlix Fanés, director del Centre d'Estudis Dalinians i l'any 1994 va nomenar gerent Margarita Ruiz Combalá, càrrec que ocupà fins l'any 2000, en que la va substituir Joan Manuel Sevillano. Poc després Montserrat Aguer va rellevar a Fèlix Fanés.

La mort d'Antoni Pitxot l'any 2015 va comportar que Montserrat Aguer ocupés el càrrec de directora dels museus Dalí i Jordi Mercader el de vicepresident, fins l'agost de 2017, moment a partir del qual i degut a la mort de Ramon Boixadós, va passar a ocupar la presidència.

Des de 1997, Miquel Roca i Junyent s'ocupava de la defensa legal davant les accions fraudulentas de marxants i editors que durant aquells anys eren freqüents. Una passa important cap al control dels drets d'autor va ser quan el 2004 el contracte amb Demart, empresa a qui Dalí havia atorgat el control dels drets d'autor va quedar extingit.

Una ordre del ministeri de Cultura, del 2011 regulava la cessió en exclusiva per un període de 12 anys, susceptible de ser prorrogable, i incloïa els drets també relatius a Gala.

Al mateix temps, la Fundació va arribar a acords amb els ex-secretaris de Dalí, Enric Sabater i Peter Moore, i altres. D'aquesta manera els objectius de controlar els drets d'autor i la circulació d'obra falsa quedaven pràcticament acotats.

Una altra fita a aconseguir era l'ampliació de la col·lecció d'obres per poder disposar, per un costat d'una continuïtat cronològica d'obra i per l'altra, satisfer la necessitat de tenir un fons per préstecs i així no haver de descompondre la disposició del museu. La primera compra important es va produir l'any 1991, per cent milions de pessetes i fou el quadre anomenat *Apoteosi del Dolar*.

Fins l'any 2017, la Fundació ha comprat quaranta una pintures i més de cent quaranta dibuixos i aquarel·les, per un import al voltant de seixanta milions d'euros. Algunes d'aquestes importants obres són: *Pell de gallina inaugural*, *Noia de Figueres*, *Venus i mariner*, *La tartana fantasma* i *Violetes imperials*.

6. EL LLEGAT DE SALVADOR DALÍ

Per l'elaboració d'aquest apartat ha estat molt valuosa la informació disponible al lloc web de la Fundació Gala-Salvador Dalí³. Els gràfics i comentaris sobre l'estudi de públic s'han recollit de la memòria 2018.

6.1 LA FUNDACIÓ GALA-SALVADOR DALÍ

La Fundació Gala-Salvador Dalí és defineix com una entitat cultural privada que té per missió, tal i com recull l'article 4t dels seus estatuts ⁴:

Promocionar, fomentar, divulgar, prestigiar, protegir i defensar, al territori de l'Estat Espanyol i al de qualsevol altre estat, l'obra artística, cultural i intel·lectual del pintor, els seus béns i drets de qualsevol naturalesa; la seva experiència vital, el seu pensament, els seus projectes, idees i obres artístiques, intel·lectuals i culturals; i la seva memòria i el reconeixement universal de la seva genial aportació a les Belles Arts, a la Cultura i al pensament contemporani.

Creada el 23 de desembre de 1983 al Castell de Púbol per Salvador Dalí, el qual la va presidir i dirigir fins el moment de la seva mort, és responsable de gestionar el seu llegat format per:

L'herència material

- Tres espais museístics anomenats Triangle Dalinià:
 - Teatre-Museu Dalí. Inclou l'espai Dalí-Joies, a Figueres.
 - Casa-Museu Salvador Dalí, a Port-Lligat.
 - Castell Gala Dalí, a Púbol.
- La major antològica de Salvador Dalí, formada per milers d'objectes de totes les etapes del mestre i més de quatre mil obres executades amb diversitat de tècniques, materials, i suports: pintura, dibuix, escultura, gravat, instal·lacions, joies, hologrames, fotografies, estereoscòpies, etc. Gran part d'aquestes peces estan exposades de manera permanent al Teatre-Museu Dalí.
- El fons documental més complet sobre l'obra daliniana i que augmenta de manera continuada; comprèn els llibres de la biblioteca privada de Dalí i Gala, així com manuscrits, cartes i documents de gran rellevància per realitzar recerca sobre l'artista.

L'herència immaterial

Drets de propietat intel·lectual i industrial, d'imatge i moral de Salvador Dalí i de les seves obres. Per designació de l'Estat espanyol, instituït hereu universal de Dalí, executa la tasca internacional de control, autorització i llicència de drets a més de la gestió comercial de fotografies i altres imatges; persegueix el frau i qualsevol altre activitat il·legal relacionada amb els drets.

³ Extret de la memòria 2018 a la web de la Fundació: <https://www.salvador-dali.org/ca/fundacio-dali/publicacions/136/fundacio-gala-salvador-dali-memoria-2018>

⁴ Extret de la web de la Fundació: <https://www.salvador-dali.org/ca/fundacio-dali/la-fundacio-dali/missio-fundacional/>

La Seu i el logotip

La Seu es troba a l'adreça següent:

Torre Galatea

Pujada del Castell, 28

17600 Figueres

<http://www.salvador-dali.org>

El logotip de la Fundació (Il·lustració 2), dissenyat per l'artista, és una evocació de les sortides en barca que Dalí i Gala feien per Portlligat.



Il·lustració 2: Logotip de la Fundació Gala-Salvador Dalí. Font web Fundació Gala-Salvador Dalí

6.2 ÒRGANS DE GOVERN I DIRECCIÓ

El patronat està format per 21 membres: dotze patrons vitalicis i nou patrons institucionals nomenats per les següents administracions públiques: l'Estat espanyol, la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Figueres i l'Ajuntament de Cadaqués.

La gestió està organitzada en tres àmbits: Econòmica, Relacions Externes i Artística.

El Comitè de Direcció està format per:

- President de la Fundació: Jordi Mercader
- Directora del Centre d'Estudis Dalinians i dels Museus Dalí: Montserrat Aguer
- Secretari general: Lluís Peñuelas
- Gerent: Joan Manuel Sevillano
- Assessor del president: Andreu Claret

El servei administratiu està dividit en tres àrees, assumint diferents tasques:

- Centre d'Estudis Dalinians: gestió del fons documental; departament de conservació i restauració.
- Secretaria General: secretaria del Patronat; administració dels museus, personal, instal·lacions, seguretat, finances i comptabilitat.
- Gerència: serveis Jurídics; àrea comercial i de màrqueting; difusió i comunicació; servei educatiu; drets de propietat Intel·lectual i d'imatge dels béns materials i immaterials de Salvador Dalí.

6.3 ÀREES D'ACTIVITAT

Museística

- Gestió i manteniment dels espais museístics: s'ocupa del servei de reserva i venda d'entrades i l'ordenació de fluxos de visitants; el personal de seguretat i assistent de sales i l'organització de visites guiades.
- Coordinació i formació: treball conjunt amb les oficines de turisme de Cadaqués i Figueres amb la finalitat d'integrar els museus en les visites temàtiques i guiades d'aquest dos municipis; distribució de material promocional a les zones d'influència directe de Púbol i Cadaqués; visites

formatives a les cases-museu per a guies externs a la Fundació; suport a actes i exposicions organitzats per la Fundació dins el seu àmbit.

- Formació continua interna pel personal i assistència a cursos i activitats organitzats per altres entitats.

Cientificotècnica

- Conservació preventiva i manteniment derivada de les característiques particulars dels edificis; estudi de mesures per minimitzar desperfectes en obres i en el procés d'envelliment de materials.
- Planificació i restauració de la col·lecció permanent que inclou millores constants en les condicions d'exhibició de les obres.
- Recerca, documentació, redacció d'informes i estudi de la tècnica i materials usats per Dalí amb la finalitat d'enriquir la base de dades sobre els seus procediments artístics.
- Serveis de peritatge, investigació tecnicoartística, assessorament jurídic i orientació terminològica dirigida sobretot a l'elaboració d'informes i a la definició acurada de criteris de classificació i qualificació de les obres segons el nivell de creativitat de l'artista.
- Servei d'autenticació amb la finalitat de prestigiar l'obra de Dalí en el mercat de l'art i el col·leccionisme. Atesa la gran demanda i la varietat de tècniques artístiques usades per l'artista, és limitada a l'àmbit de l'obra pictòrica, tot fent excepcions per respondre sol·licituds providents d'autoritats policials i judicials.

Acadèmica i divulgativa

- Inventari, catalogació i divulgació del fons documental conformat tant per el llegat com per noves adquisicions d'obres i documents.
- Publicacions pròpies i col·laboracions en edicions de tercers en més de set idiomes per tal de donar màxima difusió a l'obra de Salvador Dalí en catàlegs, guies dels museus i llibres escrits per Salvador Dalí o sobre la seva persona.
- Oferta educativa en nou idiomes, centrada sobretot a grups escolars i adaptada als diferents perfils culturals i segments d'edats dels usuaris provinents de més de vint països; col·laboració particular amb les escoles de l'entorn; organització d'activitats, tallers i visites guiades dirigides a diferents públics i el seu entorn social; publicacions didàctiques, productes multimèdia i desenvolupament de nous recursos educatius per posar-los a disposició al web.
- Exposicions temporals pròpies i mitjançant préstecs, en altres espais museístics; són organitzades pel Centre d'Estudis Dalinians i han fet possible que en l'última dècada, 9.500.000 de persones hagin vist l'obra de Dalí.
- Altres activitats com conferències, seminaris, concerts, presentacions de llibres...
- Departament de comunicació enfocat a informar de les tasques dels diversos departaments de la Fundació, divulgació de les activitats celebrades dins i fora dels seus espais i manteniment de presència en mitjans de comunicació estatals i internacionals.
- Presència a xarxes socials; web orientat a facilitar la recerca i difusió de la figura i obra de Dalí i alhora plataforma de promoció amb l'opció de

realitzar visites virtuals dels museus, un apartat específic d'informació sobre les visites nocturnes, i per facilitar la venda d'entrades, informació d'horaris d'apertura, preus i condicions de les visites.

Jurídica

- Defensa i protecció dels drets derivats de la propietat intel·lectual i la imatge de Salvador Dalí.
- Definició de drets de propietat industrial (marques registrades).
- Coordinació d'actuacions judicials dirigides a combatre el frau amb col·laboració policial internacional en el marc d'investigacions o d'intervencions d'obres atribuïdes a Dalí; la Fundació té com objectiu ser la institució de referència mundial en el mercat dalinià.

Explotació empresarial

- Gestió de llicències mitjançant el control i l'autorització dels drets derivats de la figura, l'obra i el nom de Salvador Dalí. Per tal d'assolir-ho, col·labora amb l'entitat espanyola de gestió d'artistes VGAP i amb el sistema internacional CISAC, delegant en ells les funcions d'intermediació, control i inspecció internacional.
- Estratègia d'explotació de marca ben definida i ordenada; consolidació d'imatge de marca internacional i productes de gamma alta en base a acords i col·laboracions amb empreses reconegudes dins l'àmbit del mercat del luxe.
- Eficient autogestió de les botigues dels museus per tal de fer-ne una important font d'ingressos, amb una línia de productes i dissenys propis relacionats amb l'obra de l'artista, de manera respectuosa i amb finalitat divulgativa.

Promoció turística

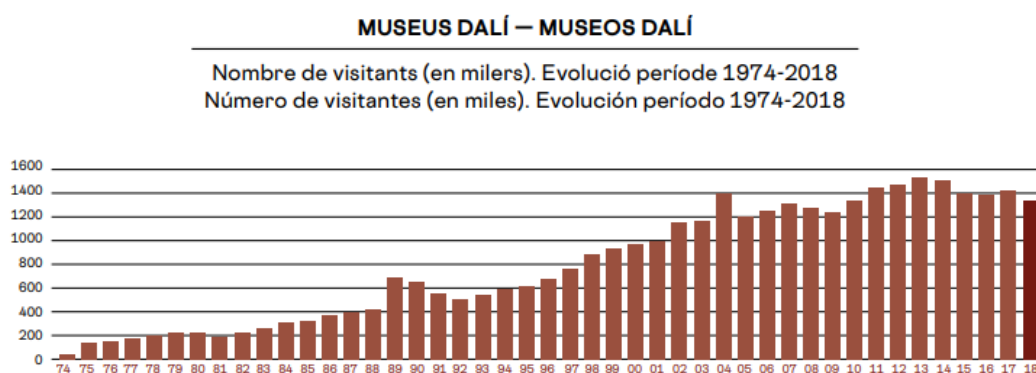
- Relacions amb entitats turístiques locals i nacionals, especialment intensa amb el Patronat de Turisme Costa Brava Girona, Agència Catalana de Turisme, els consells comarcals de l'Alt i Baix Empordà i Tourespaña. A petició d'aquests grups d'interès, disposició a acollir viatges de familiarització i creuers, entre altres i accions concretes com la promoció de l'any del Turisme Cultural o el festival Som Cultura. Col·laboració habitual amb agents turístics de proximitat: guies, informadors turístics, hotelers i facultats de turisme; i amb l'associació de Guies de Girona, l'Àrea de Turisme de l'Ajuntament de Figueres, el consorci Empordà Turisme, Comerç Figueres i l'associació Hotels de Figueres.
- Campanyes adaptades a nous comportaments dels visitants, tenint en compte causes externes com poden ser de caire politicosocial, la competència d'altres destinacions turístiques o coincidència amb exposicions en altres espais, i internes causades per l'adaptació de la capacitat del museu o el tancament d'un dia setmanal.
- Distribució de material promocional a punts habituals de la Costa Brava, Barcelona i ampliació a altres zones, enfocat especialment a la Catalunya Nord.

6.4 ESTUDIS DE PÚBLIC

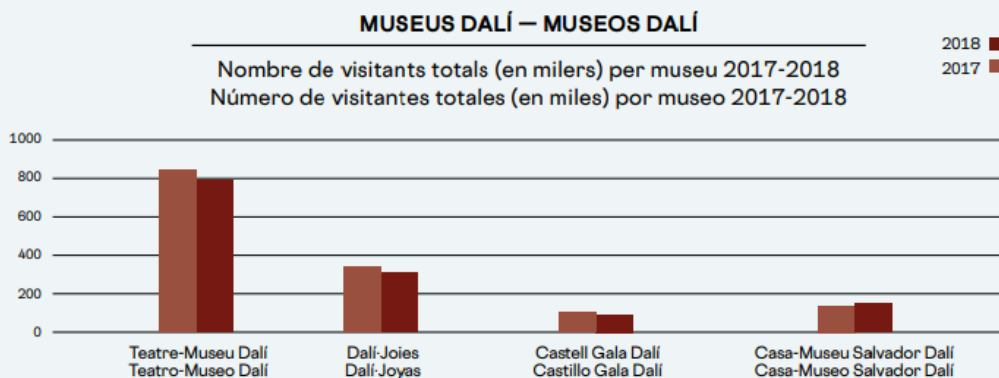
La Fundació realitza estudis de manera habitual per tal de tenir coneixement sobre la tipologia del visitant, tendències, valoració dels museus i nivells de satisfacció, entre altres. El personal d'Atenció al Visitant periòdicament és l'encarregat de distribuir qüestionaris al públic individual adequant-se als horaris de temporada, fluxos de visitants i horaris d'obertura.

Les dades que apareixen a l'última memòria publicada per la Fundació corresponent a l'any 2018 (Fundació Gala-Salvador Dalí, 2021) donen informació sobre l'evolució del nombre de visitants des de 1974 (Gràfic 1).

Els museus Dalí van rebre 1.336.207 visitants



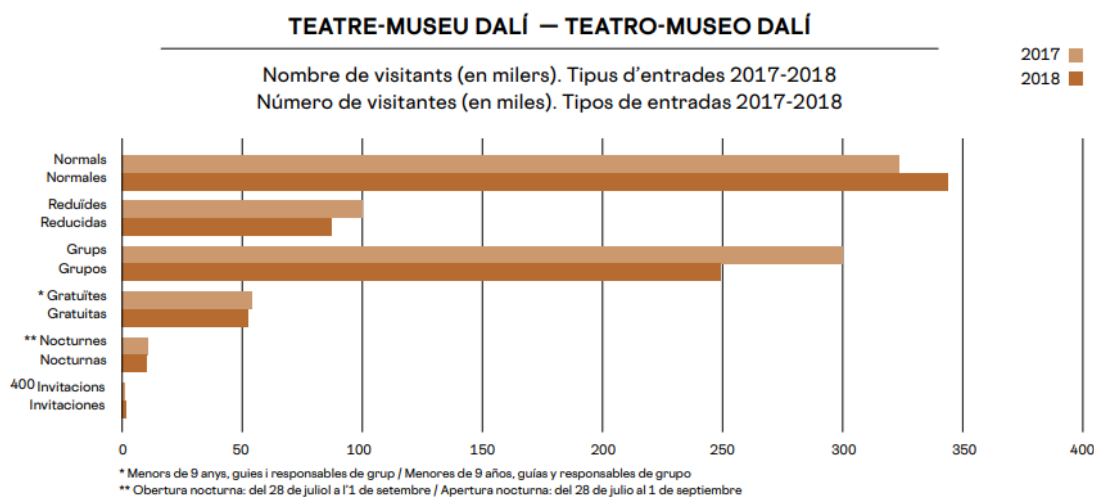
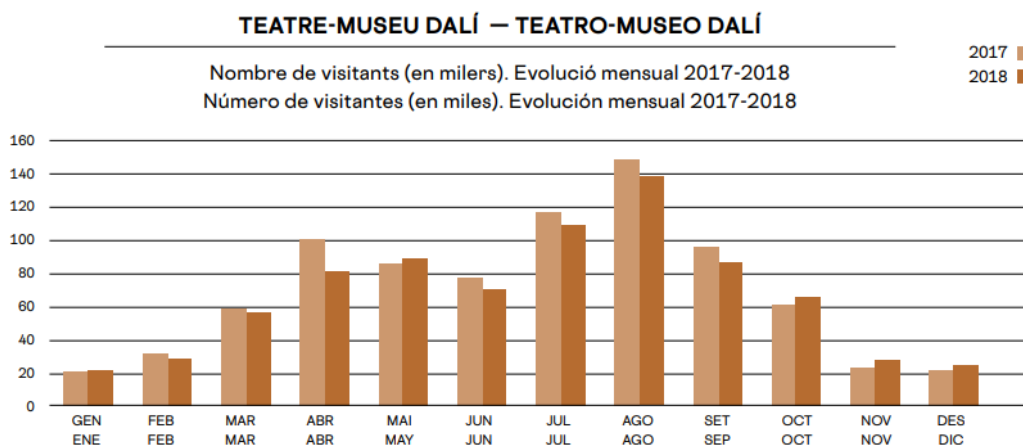
Los museos Dalí recibieron 1.336.207 visitantes



Gràfic 1: Nombre de visitants total i nombre visitants 2018. Font: Memòria Fundació 2018

Al Gràfic 1 es mostra també el nombre de visitants durant el període de 2018, que va ser de 1.336.207.

Els primers 10 anys des de la inauguració del museu Dalí, el volum de visitants per any va ser d'uns 200.000 i paulatinament es va anant incrementant fins arribar al milió l'any 2001. En conjunt, des de 1974 a 2018, més de trenta tres milions de persones han visitat els museus Dalí.



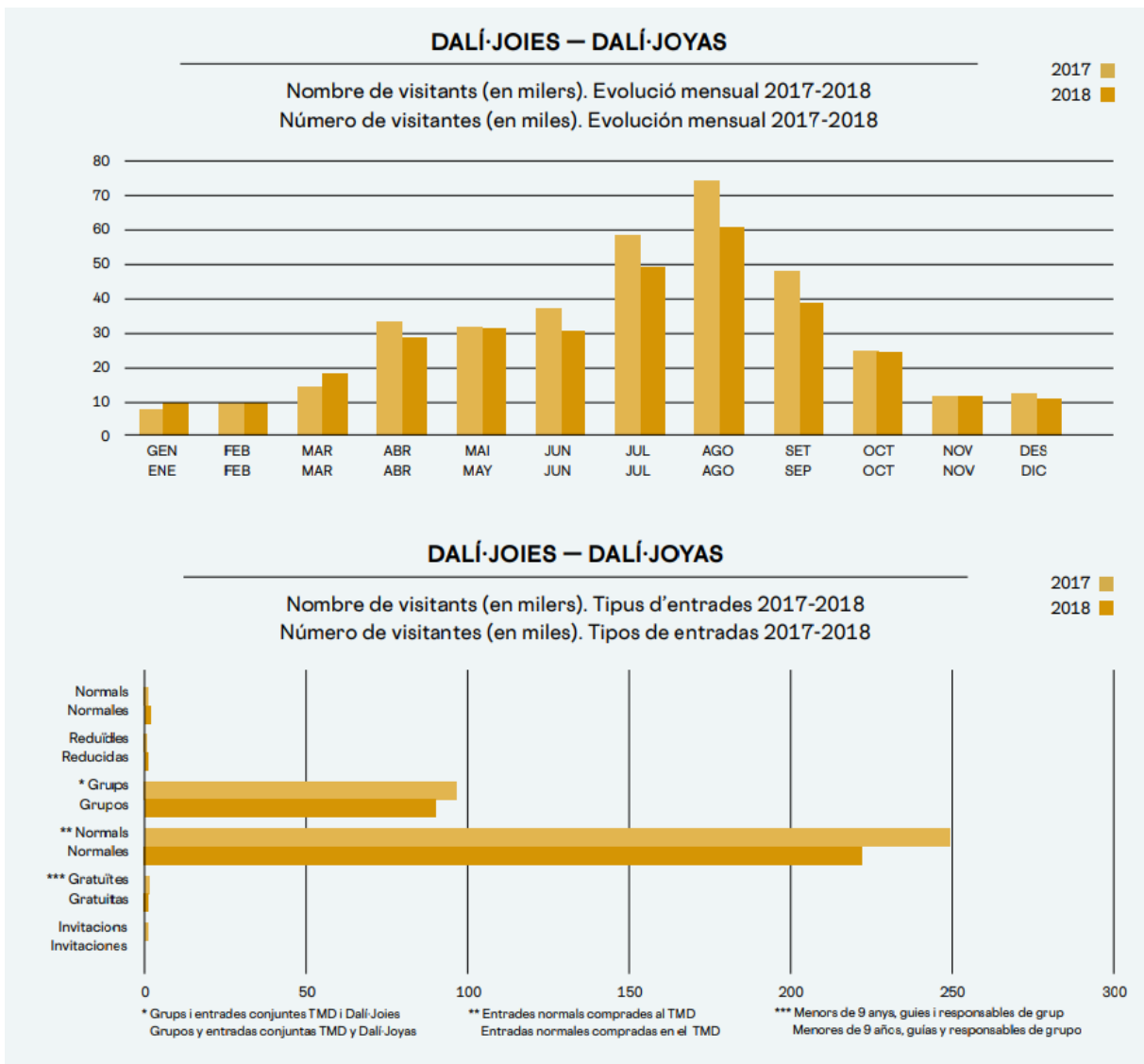
Gràfic 2: Nombre de visitants del Teatre-Museu Dalí. Font: Memòria Fundació 2018

Durant 2018, el Teatre-Museu Dalí va rebre un total de 787.275 visitants, dels quals 12.978 corresponen al Teatre-Museu de Nit. Un 65,47 % del públic va fer la visita a títol individual i el 34,53% en grup. La venda d'entrades va sumar 8.555.655,41 € (Gràfic 2). Un 39,9% també va visitar l'espai Dalí-Joies i el nombre de visitants va ser de 317.894 (Gràfic 3).

El nombre de visitants del Castell Gala Dalí va ser de 78.607, un 76,73% de manera individual i un 23,27% en grup. Es varen recaptar 526.752,52 € en concepte de venda d'entrades (Gràfic 4).

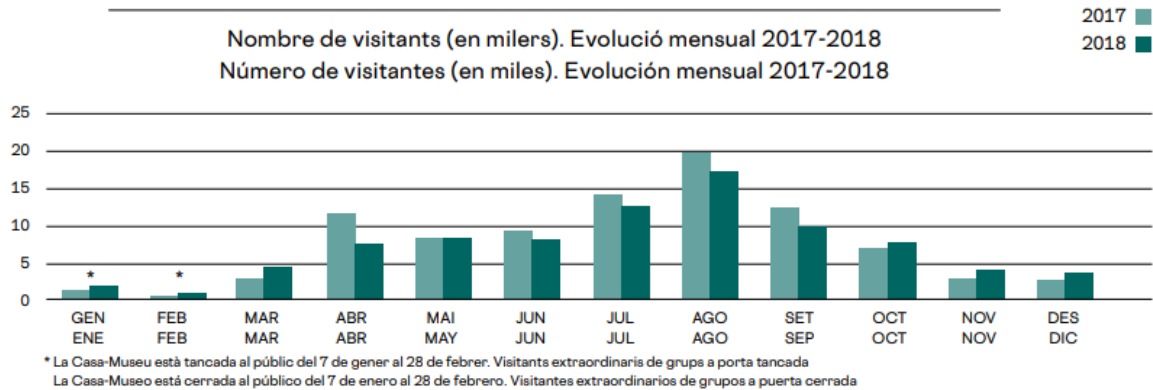
El nombre de visitants de la Casa-Museu Dalí de Portlligat va ser de 152.431 i es varen recaptar 1.349.369 € en concepte de venda d'entrades (Gràfic 5).

El resultat dels exercicis de 2015 a 2018 van suposar un excedent de més de tres milions d'euros anuals de mitjana.

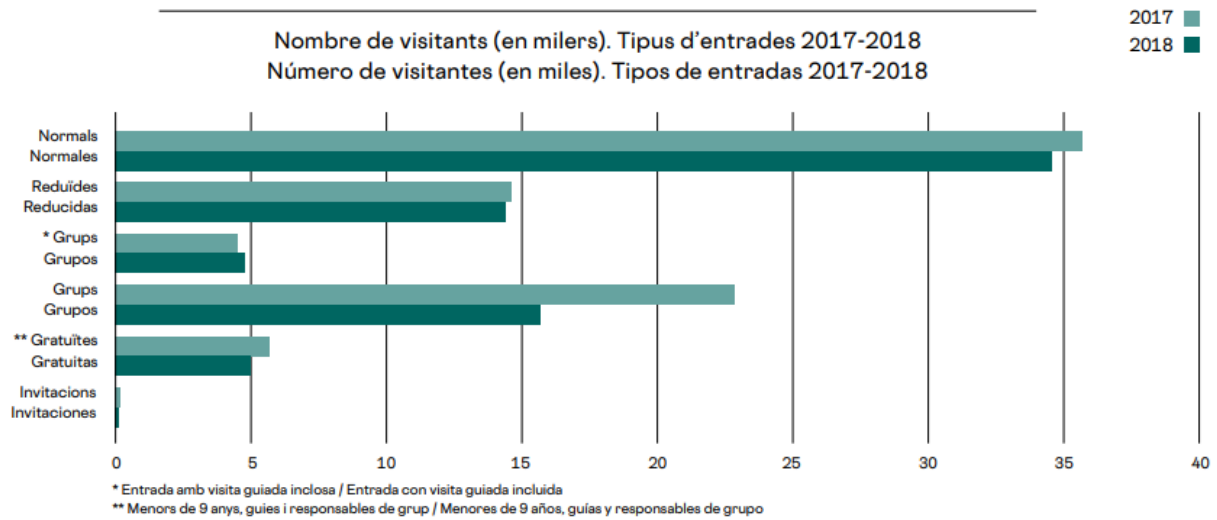


Gràfic 3: Nombre de visitants de Dalí·Joies. Font: Memòria Fundació 2018

CASTELL GALA DALÍ / CASTILLO GALA DALÍ



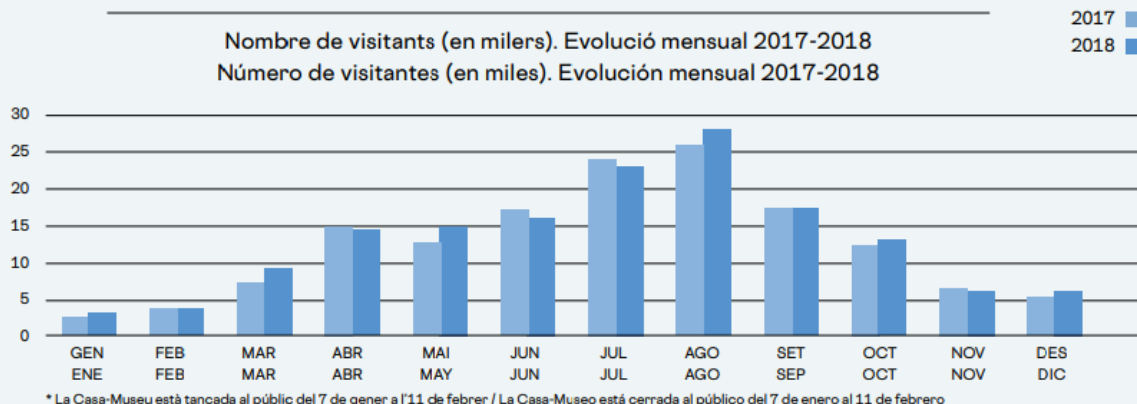
CASTELL GALA DALÍ / CASTILLO GALA DALÍ



Gràfic 4: Nombre de visitants del Castell Gala Dalí Púbol. Font: Memòria Fundació 2018

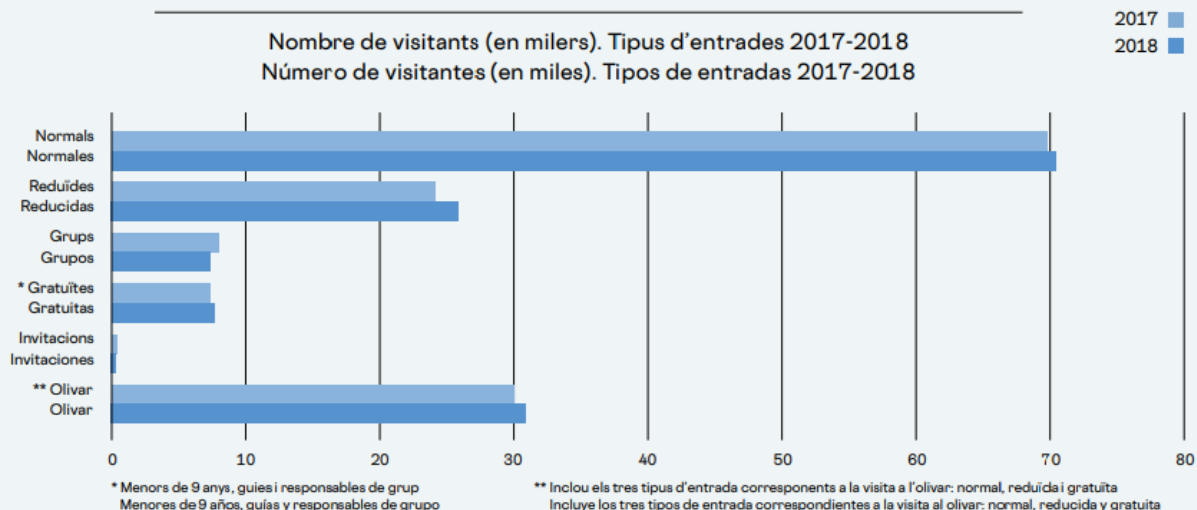
CASA-MUSEU SALVADOR DALÍ – CASA-MUSEO SALVADOR DALÍ

Nombre de visitants (en milers). Evolució mensual 2017-2018
 Número de visitantes (en miles). Evolución mensual 2017-2018



CASA-MUSEU SALVADOR DALÍ – CASA-MUSEO SALVADOR DALÍ

Nombre de visitants (en milers). Tipus d'entrades 2017-2018
 Número de visitantes (en miles). Tipos de entradas 2017-2018

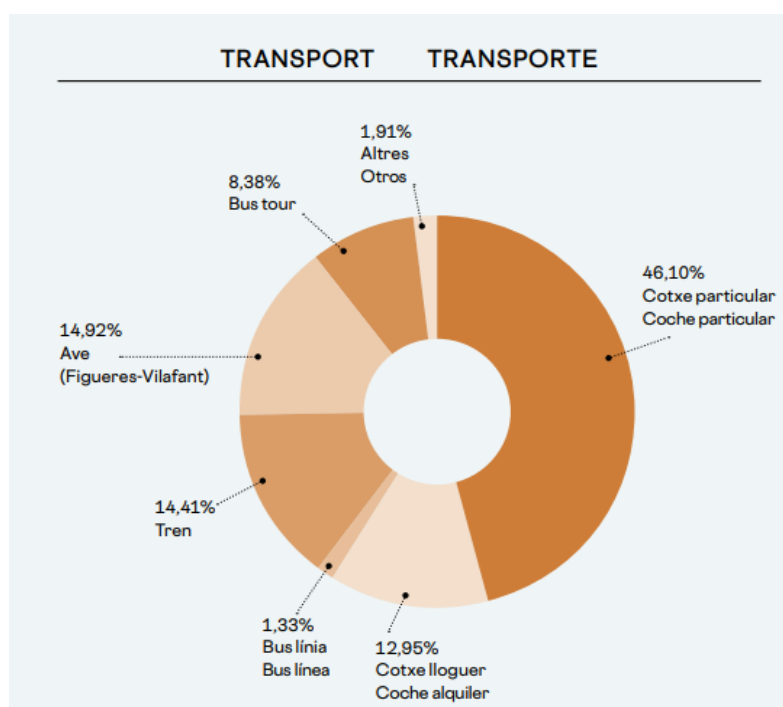


Gràfic 5: Nombre de visitants de la Casa-Museu Salvador Dalí de Portlligat. Font: Memòria Fundació 2018

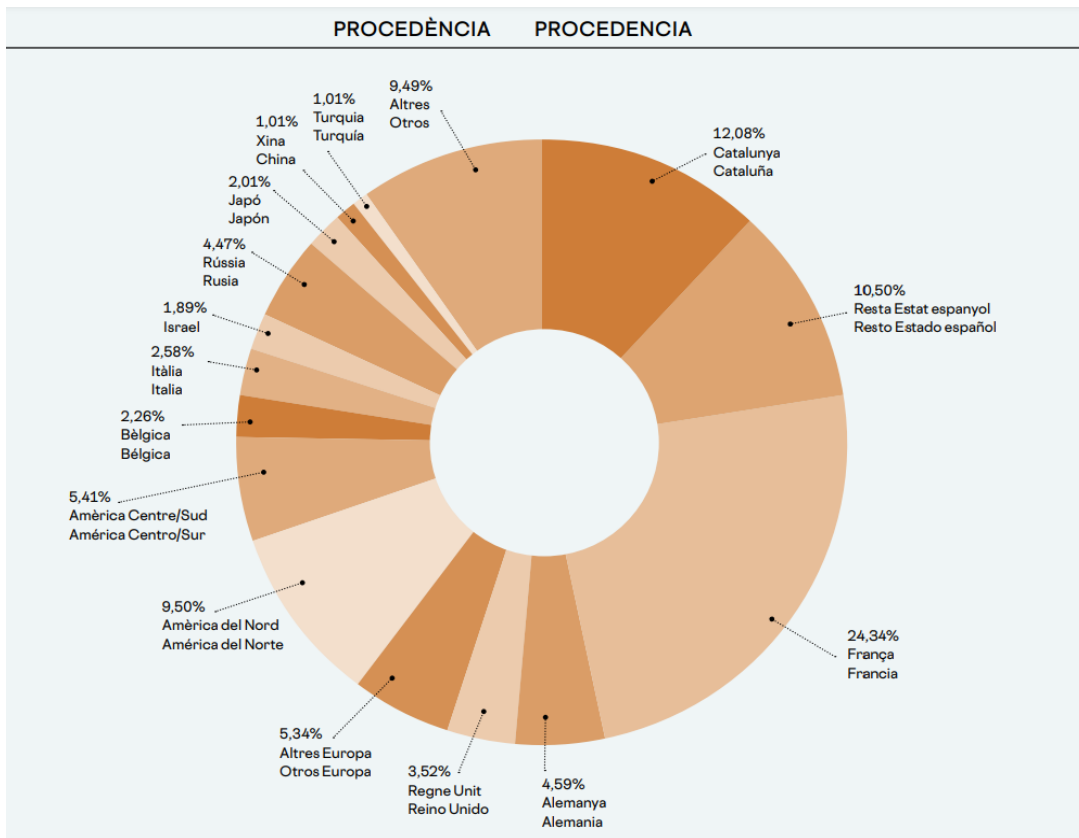
Dades sobre el perfil del visitant

De la Memòria (Fundació Gala-Salvador Dalí, 2021) se n'extreuen les següents dades:

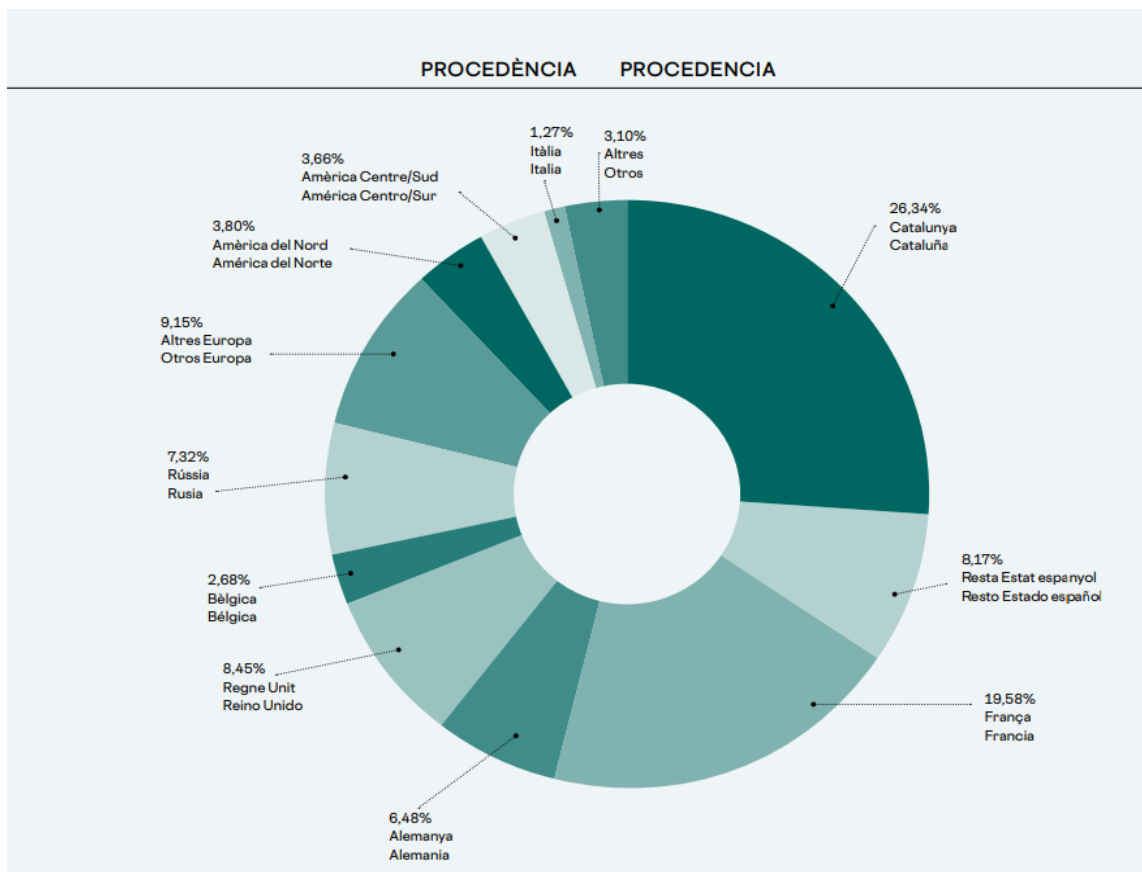
- Predomina el visitant d'origen francès (23%), d'entre 41 i 65 anys (44%), té estudis superiors (65%) i treballa (65%). S'allotja majoritàriament a la Costa Brava (40%) i a Barcelona (23%), en un hotel (46%), viatja en cotxe particular (51%), amb la família (63%) i s'ha informat del museu a Internet (42%). És la primera vegada que visita el museu (80%), s'hi està entre una hora i una hora i mitja (57%) i la visita li ha semblat molt bé o excepcional (83%). Veure Gràfic 8, Gràfic 7 i Gràfic 9.
- Els idiomes més utilitzats són l'anglès (26%), seguit del francès (22%), el castellà (21%) i el català (13%). De les dades obtingudes i posant el focus en el Teatre-Museu Dalí de Figueres, destaquem que més del 29% dels visitants es desplacen en tren a la ciutat, tal com mostra el Gràfic 6 (d'aquests, la meitat en AVE/AVANT a l'Estació Figueres-Vilafant i, l'altra meitat, en tren convencional).
- També s'observa una recuperació del visitant d'origen francès (passa del 21 al 24%). S'experimenta, en canvi, un descens del visitant d'origen català (passa del 16% al 12%) i espanyol (passa del 17% al 10%).
- L'ús d'Internet com a canal d'informació dels Museus Dalí (veure Gràfic 10) continua sent el principal i augmenta any rere any (47%), seguit de les recomanacions d'amics i familiars (20,6%).



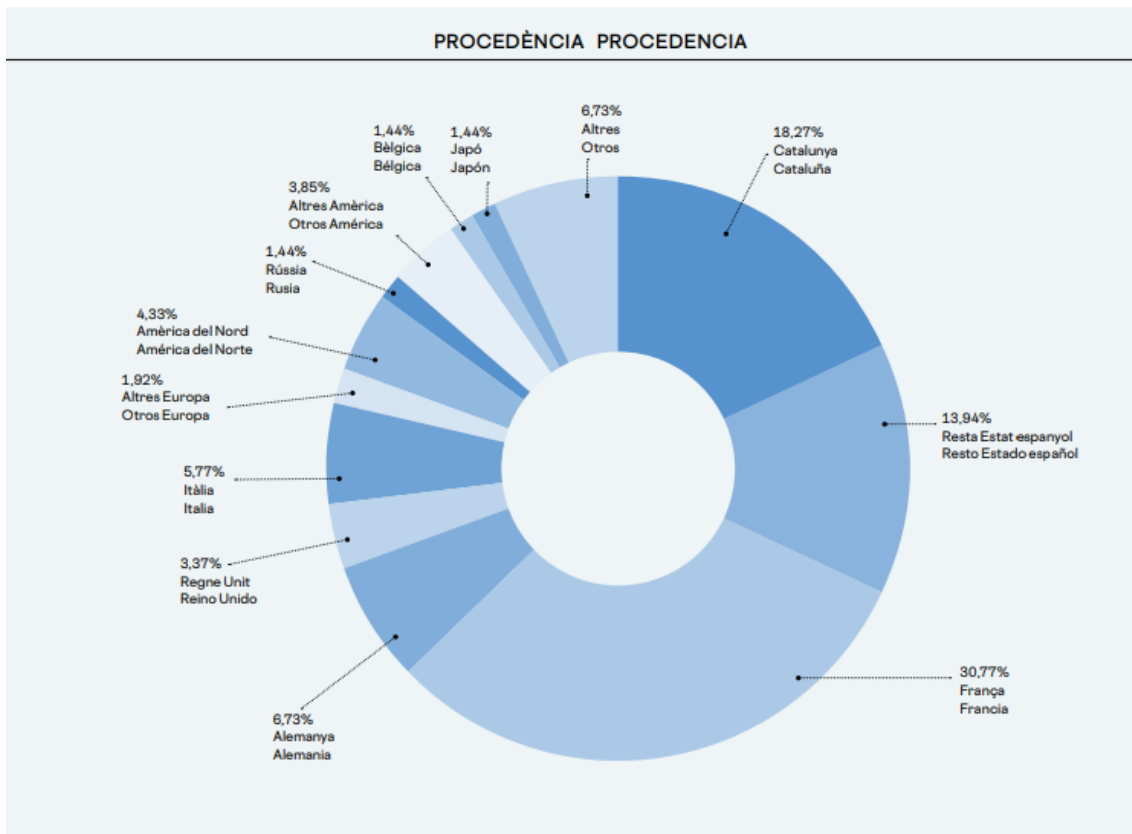
Gràfic 6: Transport utilitzat dels visitants Teatre-Museu Dalí. Font: Memòria Fundació 2018



Gràfic 7: Procedència dels visitants Teatre-Museu Dalí. Font: Memòria Fundació 2018

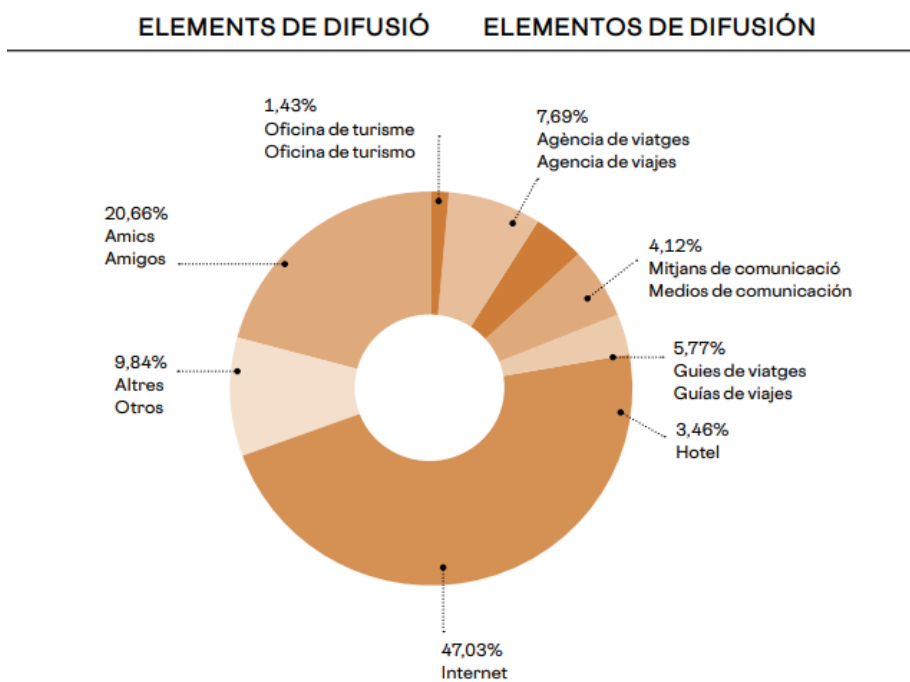


Gràfic 8: Procedència dels visitants del Castell Gala Dalí. Púbol. Font: Memòria Fundació 2018



Gràfic 9: Procedència dels visitants Casa-Museu Salvador Dalí. Portlligat. Font: Memòria Fundació 2018

Difusió Difusión



Gràfic 10: Elements de difusió del Museu Dalí. Font: Memòria 2018

6.5 CENTRE D'ESTUDIS DALINIANS

Va ser constituït l'any 1992 i té la seu a Torre Galatea. És l'encarregat de custodiar, preservar, catalogar i estudiar el fons documental així com fomentar i difondre la investigació sobre l'obra i la vida de Salvador Dalí. És per tant un centre de documentació i alhora, de recerca i creació de projectes destinats a promoure la difusió.

El Centre d'Estudis Dalinians conserva un arxiu i una biblioteca centrats en la vida i l'obra de Salvador Dalí, l'avantguarda i el surrealisme, que amb una política d'adquisicions molt activa, posa a l'abast dels investigadors: aproximadament vuit mil documents gràfics diversos (cartells, catàlegs d'exposicions, invitacions, programes de mà...), més de vuit mil cartes, deu mil dos cent llibres, més de quinze mil fotografies, més de sis cent vuitanta manuscrits, dues mil postals; una hemeroteca amb seixanta vuit mil sis cent articles digitalitzats i més de cinc mil revistes periòdiques, i una col·lecció d'uns mil cent enregistraments audiovisuals i sonors.

Col·labora amb els altres departaments de la Fundació i assessora la Direcció del Teatre-Museu Dalí. Les seves àrees de treball són:

- Elaboració del catàleg raonat de pintures de Salvador Dalí.
- Publicació de llibres i estudis.
- Elaboració de continguts i coordinació d'exposicions temporals i realització dels catàlegs que se'n deriven.
- Tasques diverses com classificació del material de taller de Dalí; seguiment i recopilació diari de totes les notícies relacionades amb Dalí o la Fundació i elaboració de dossiers de premsa trimestrals; seguiment i documentació de subhastes d'obres de Dalí i de les ofertes de compra; revisió de publicacions; recepció i resposta de consultes i peticions, entre altres.

6.6 PATROCINIS DE LA FUNDACIÓ

La Fundació fa aportacions anuals per a la conservació i difusió del patrimoni cultural de Figueres i la seva comarca mitjançant aportacions econòmiques destinades al manteniment, la promoció i el finançament de les activitats culturals del museu de l'Empordà així també com als Amics dels Museus Dalí. Aquesta associació privada, de caràcter cultural, nascuda l'any 1993 i promoguda per la Fundació i alhora del qui fou el seu president, Ramon Boixadós, té com a finalitat difondre la imatge i les activitats museístiques dels museus Dalí; col·labora amb la Fundació promovent i recolzant les seves accions culturals i al mateix temps serveix com a lloc de trobada per a les persones que tenen afinitat en la seva admiració a Dalí.

Presidida per Carles Ayats, apart d'organitzar activitats pròpies com sortides culturals, conferències, concerts i sopars-tertúlia amb personalitats relacionats amb el món dalinià, col·labora amb altres entitats i associacions amb activitats tan variades com impulsar el Concurs d'Aparadors Surrealistes, promoure el premi a la creu daliniana del Concurs de Creus de Maig de Figueres o la Ruta de les Formigues Dalinianes.

7. ELS ESPAIS MUSEÍSTICS DEL TRIANGLE DALINIÀ



II-lustració 3: Fotografia del Teatre Museu Dalí. Elaboració pròpia.



II-lustració 4: Torre Galatea de Figueres. Elaboració pròpia.



Il·lustració 5: Teatre-museu Dalí. Antic pati de butaques amb el Cadillac Plujós. Elaboració pròpia

7.1 TEATRE-MUSEU DALÍ

Situat a Figueres, és l'eix principal del conjunt museogràfic dalinià tan pel volum d'obra com per ser el punt de la ruta més visitat.

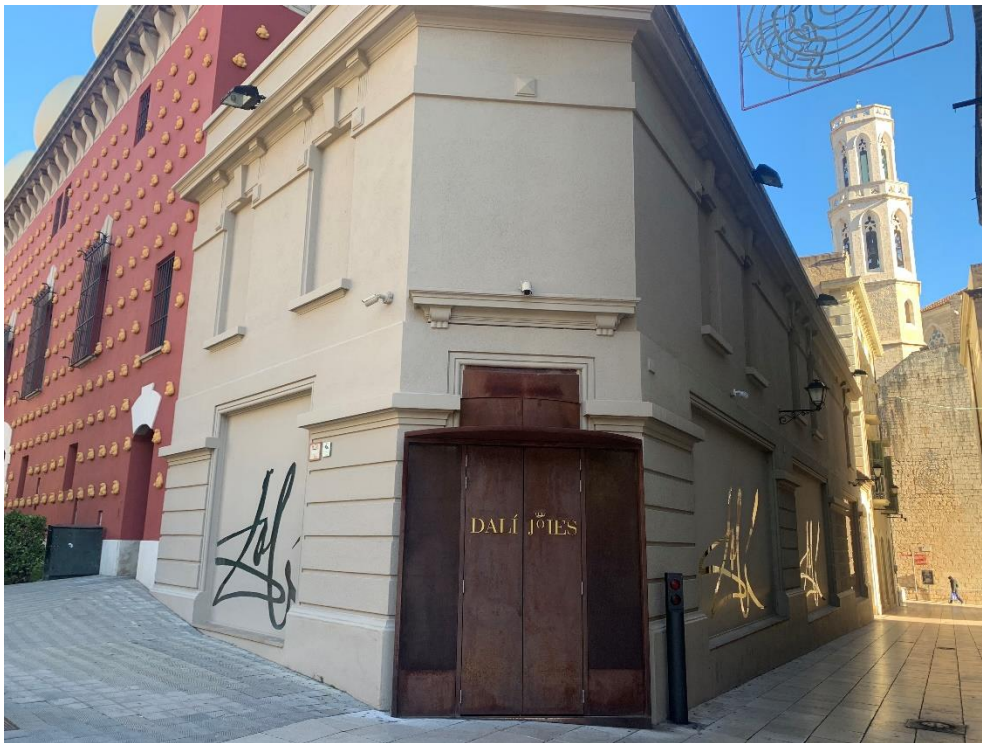
L'entrada al museu (Il·lustració 3) està precedida pel monument a Francesc Pujols, assagista català, amic de Dalí i autor de la frase gravada al seu pedestal: "El pensament català rebrota sempre i sobreviu als seus il·lusos enterradors",

que és alhora un homenatge a l'amic i el reconeixement a les seves arrels i a la seva simbologia creativa.

L'espai té una disposició de vint-i dues sales al voltant del pati central amb els murs decorats per les personals composicions de l'artista anomenades *Monstres Grutescos*, al centre del qual destaca el *Cadillac Plujós* (Il·lustració 5). Cal esmentar la sala *Palau del Vent*, presidida per la pintura que ocupa la part central del sostre i de gran efecte teatral, especialment considerada per l'artista ja que fou en aquesta sala on va fer la seva primera exposició; la sala *Mae West*, on amb diversos objectes es recrea la cara de l'actriu; la sala del tresor, concebuda com una caixa per guardar-hi joies i entapissada de vellut vermell, conté algunes de les obres més preuades, com la *Cistella de pa o Galerina*, així com també la sala de les *Peixateries*, expressament anomenada així per Dalí ja que aquí va haver-hi durant un temps el mercat del peix; i sota la cúpula, amb el gran teló de fons del ballet *Laberint*, hi ha la discreta tomba del Mestre, just al mig del seu museu.

Quan el 28 de setembre de 1974, el museu es va inaugurar encara no estava acabat; havia estat concebut com un edifici en construcció permanent, ideat per el seu meticulós creador de manera que el continent i el contingut fos tot un, amb un compromís entre el classicisme i l'avantguarda. El concepte "ready-made" estava justificat per un teatre cremat. Només calia donar el toc final que amb el principi del seu creador de que tot s'aprofita, i treballant per acumulació va omplir les parets dels més desconcertants objectes, entrellaçà i combinà tot un seguit de figures per crear un teatre de la memòria, destinat a estimular el subconscient del visitant i provocar-li inesperats descobriments. Salvador Dalí volia fer un centre d'espiritualitat per Occident en un espai museístic gens convencional i que tot aquell que volgués saber que passa a Europa hauria d'anar inevitablement a Figueres, a veure el món a través del seu museu; i que fos també el museu dels seus amics: olis, aquarel·les, escultures, collages, esbossos i objectes diversos es barregen amb obres d'altres artistes com Duchamp, Fortuny, Fuchs, El Greco i Meissonier. L'experiència daliniana havia d'involucrar a l'espectador i convertir-lo en actor al creuar el teló del seu Teatre-Museu. Havia de ser una obra oberta, capaç de transformar-se i d'encabir noves incorporacions. No volia guies ni catàlegs; no volia cartells ni dates a les parets. Fins i tot va dir que s'hauria de barrar el pas als crítics d'art. Va disposar els seus múltiples registres estètics en un total desordre cronològic per mostrar les seves etapes artístiques, i així es pot descobrir que aquesta gran obra autobiogràfica és un reflex del seu món interior, amb les seves pors i obsessions, els paisatges i els personatges de la seva infància, el seu amor per Gala i la seva curiositat científica.

Tot i que l'edifici original i la disposició del vell teatre es manté inalterable, es va fer una ampliació en l'edifici annex, que és on es troba la torre Gorgot. Aquesta torre era el que quedava d'un antic edifici del segle XVII, alhora construït sobre les restes de l'antiga muralla medieval de la ciutat i posteriorment, al segle XIX, transformada en dipòsit d'aigua municipal. L'any 1981 la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Figueres varen comprar l'edifici. Dalí va canviar-li el nom i va passar a dir-se Torre Galatea (Il·lustració 4) en homenatge a la seva musa; també es va canviar el seu aspecte exterior, amb el seu color vermellós, els pans de tres crostons a la façana i els enormes ous i figures al capdamunt de l'edifici. Aquesta ampliació va permetre crear nous grups de sales per poder exposar el llegat i les noves adquisicions. L'any 2001 s'inauguren dues sales dedicades a les seves joies.



Il·lustració 6: Dalí-Joies. Elaboració pròpia.



Il·lustració 7: Joia – Cor reial. Elaboració pròpia.

7.2 DALÍ-JOIES

Als anys 40 a Nova York, Dalí va dissenyar una col·lecció de joies que eren una representació de les seves imatges personals: cors, rellotges tous, telèfons, ulls o elefants amb potes d'aranya, entre d'altres. Algunes, fins i tot tenen

mecanismes que fan que es mantinguin en moviment. L'execució de les peces es va fer també a Nova York, en el taller del joier d'origen argentí, Carlos Alemany.

L'any 1953, la Fundació Catherwood, de Filadèlfia va comprar vint-i-dos joies i va començar a exposar-les en públic. A aquesta primera i emblemàtica col·lecció pertanyen *L'ull del temps* (1949), *Arracades telefòniques* (1949), *Llavis de robí* (1949) i *Cor reial* (1953).

Uns anys més tard, al 1958, la Fundació Owen Cheatham va comprar la col·lecció i va encarregar a Dalí ampliar-la. D'aquesta segona etapa creadora son *La creu de cubs d'or* (1959) i *L'elefant de l'espai* (1961). *Els raïms de la immortalitat* (1970) va ser l'última joia dissenyada per Dalí.

La Fundació Cheatham promovia exposicions benèfiques itinerants pels Estats Units i Europa, i les varen exposar a Madrid, però no va ser fins 1973 quan es varen exposar per primer cop al inacabat Teatre-Museu.

Quan els creadors de la Fundació Cheatham varen morir, les joies varen anar a parar al Virginia Museum of Fine Arts, a la ciutat de Richmond. El següent propietari va ser un magnat saudí, i més tard varen anar a parar al Japó. Les joies varen estar exposades al Minami Jewels Museum de Karakura fins que el seu últim propietari va fer fallida, fet que va fer possible que l'any 1999 la Fundació, amb l'assessorament de l'Associació Espanyola de Gemmologia les comprés per 900 milions de pessetes. Els experts d'aquesta associació, juntament amb els tècnics del Departament de Conservació del Centre d'Estudis Dalinians, les varen catalogar i varen dissenyar l'exposició permanent que es troba a l'edifici de dues plantes, annex al museu i que fou remodelat per l'arquitecte Òscar Tusquets (II·lustració 6).

L'entrada a aquesta exposició es pot fer de manera independent a la del museu i es poden contemplar 41 joies d'or i pedres precioses i els vint-i-set dibuixos i pintures dels dissenys sobre paper (II·lustració 7).

Aquestes joies difícilment portables, tal com va manifestar el seu autor, varen ser creades per complaure la vista i despertar la imaginació, de manera que és el propi espectador qui es converteix, donant-les-hi vida, en l'artista final.

7.3 CASA-MUSEU DE PORTLLIGAT



Il·lustració 8: La casa-museu de Portlligat. Elaboració pròpia.



Il·lustració 9: Vista des de una finestra de la Casa-Museu de Portlligat. Elaboració pròpia

La que fou residència de Salvador Dalí durant més de cinquanta anys, es troba en el lloc que més li agradava del món: *“Aquesta cabana era en una petita badia,*

Portlligat, situada a quinze minuts de Cadaqués, a l'altra banda del cementiri. Portlligat és un dels indrets més àrids, minerals i planetaris de la terra" (Dalí, 2011, p. 286).

Aquesta casa és obra seva, el resultat de les successives ampliacions que s'hi van fer i amb les que el constructor Emili Puignau va haver d'enfrontar-se a nombrosos problemes tècnics per tal de conservar la fisonomia inicial de les barraques que s'anaven annexionant. Les parets no podien suportar cap sobrecàrrega i es varen haver de reforçar amb ciment armat ja que estaven construïdes sobre murs fets amb pedra seca; la preocupació de Dalí era mantenir l'estètica del conjunt i va voler que el seu taulat vermell semblés un seguit d'esglaons que porten al mar.

La casa (Il·lustració 8) està situada davant de Sa Farnera, un accident litoral amb forma de dragó que tanca la petita badia de Portlligat; la llum i les tonalitats del paisatge de pedres fosques varen captivar amb la seva tristesa i melangia l'artista, que va reforçar aquest ambient fent plantar xiprers al llarg dels seus blancs murs. Abans d'entrar a la casa, hi ha la barca amb el xiprer al mig i la font que apareix a diferents obres, com ara a *Gala amb dues costelles de xai en equilibri sobre l'espatlla* (1933). Al costat, la barraca de pedra seca amb el rellotge de sol, antiga construcció dels pescadors de Cadaqués, i representat a *Migdia* (1958), que avui és la consigna d'aquest museu.

L'entrada a la casa es fa a través del rebedor de l'ós, un animal dissecat adornat amb collarets, medalles i bastons. El gust per la taxidèrmia del propietari es fa evident al llarg del recorregut per la casa, així com als altres dos museus. Aquesta entrada es correspon a la primera barraca comprada a la Lídia; a través d'un estret passadís amb desnivell s'arriba al menjador i segueix ascendint cap a la biblioteca i té sortida a la terrassa. S'ha de tornar al rebedor de l'ós per seguir el laberíntic recorregut cap a la cuina i les altres estances fins arribar al taller; remodelat entre els anys 1949 i 1950, dues finestres l'il·luminen, una d'elles mira cap a nord, l'altre al mar i Sa Farnera, el seu estimat paisatge tantes vegades pintat.

Per poder treballar en grans quadres, l'artista va fer construir un enginy que travessava el paviment i consistia en un bastidor amb un mecanisme que pujava i baixava, així podia pintar assegut en una cadira. Aquí passava la major part del temps, sovint acompanyat per Gala, que li llegia llibres en veu alta, seguint un horari metòdic, treballant des de la sortida del sol fins al vespre, només s'aturava per dinar i fer una curta migdiada. En aquesta estança varen ser creades obres com *Crist de san Joan de la Creu* (1953), *El Sant Sopar* (1955) o *L'apoteosi del dòlar* (1965).

Altres dependències de la casa són la sala groga, la sala dels ocells i el dormitori, on des d'una finestra amb un mirall estratègicament col·locat, veia la sortida del sol des de el llit.

El recorregut continua cap a les estances més privades de Gala, la sala oval, només accessible creuant el vestidor amb portes de vidre tapades amb retalls de diari. I des d'aquí, s'accedeix al menjador d'estiu, al pati i a la piscina. Més amunt, el colomar i el *Crist de les escombraries*, obra efímera creada amb materials trobats després d'un aiguat i seguint el seu principi de que un accident sempre s'ha d'aprofitar. L'espai visitable es va ampliar l'any 2009 cap a l'olivar, amb una dependència on s'hi projecten audiovisuals, i un mirador.

La piscina amb forma allargada, brolladors als costats i un temple dissenyat a partir de l'embalatge d'un aparell de ràdio, va ser el veritable centre de la vida social dels Dalí. Per aquesta casa en constant evolució, plena de rams de semprevives seques, d'objectes recollits vora del mar, de records personals i tributs al *Pop-Art*, hi varen passar visitants de tot el món, convidats pels seus bons amfitrions. Però sobretot fou el taller de l'artista; un lloc d'inspiració, concentració i treball. Un lloc de pau i solitud per pintar, en el que al fons, es mantenia sempre present, el cap de Creus (Il·lustració 10 i Il·lustració 11).



Il·lustració 10: Cap de Creus. Paratge de Tudela. Elaboració pròpia.

És exactament l'èpic indret on els Pirineus arriben al mar en un grandios deliri geològic. Allà s'han acabat les oliveres i la vinya. Només la violència elemental i planetària de les roques més diverses i paradoxalment agrupades. La llarga contemplació meditativa d'aquestes roques ha contribuït poderosament a la florida de l'estètica morfològica del que és tou i del que és dur, que és la del gòtic mediterrani de Gaudí, fins el punt que hom se sent temptat a creure que Gaudí, en un moment decisiu de la seva joventut, degué veure aquestes roques que tant havien d'influir-me. (Dalí, 2011, p. 327)

Salvador Dalí va abandonar aquesta casa a finals de juny de 1982, dies després de la mort de Gala. La Direcció General del Patrimoni del Ministeri d'Economia i Hisenda va iniciar la restauració, a càrrec de l'arquitecte Oriol Clos i el 17 de setembre de 1997 la casa s'obria al públic.



Il·lustració 11: Cap de Creus. Paratge de Tudela. Elaboració pròpia.

7.4 CASA-MUSEU CASTELL GALA-DALÍ PÚBOL



Il·lustració 12: El jardí de Púbol. Elaboració pròpia.

El castell està situat al petit poble de Púbol i depèn del municipi de La Pera, comarca del Baix Empordà. És l'indret associat a Gala, un regal de renovació del vot conjugal i una mostra de l'última expressió creativa del geni dalinià que es combina amb el gust auster de la seva propietària.

Tal com es va fer amb el museu de Figueres, la rehabilitació de l'edifici ruïnós, de tres plantes, també es va fer respectant l'aspecte deteriorat pel pas del temps, els signes i els estigmes del temps, com a Dalí li agradava dir.

La presència de Gala hi és ja des de l'entrada, en els rosers recolzats a la façana, en record de la seva infància russa, i en la volta decorada amb estrelles i pintada amb un color suau, per donar pas a un pati amb l'escut de la baronia, detall del seu passat, que com tot el poble conserva un aire medieval.

Pujant l'escala senyorial s'entra al primer pis, a la sala dels escuts (II-lustració 13), on hi destaca entre d'altres, una gran pintura al sostre, un moble altar, una falsa porta pintada per l'artista i el tron de Gala, amb un paisatge pintat en el respall. Des d'allà s'accedeix a la sala del piano, amb la taula-claraboia i el quadre *Camí de Púbol* (1983); al costat, un "trompe-l'oeil". A Gala no li agradava veure els radiadors, i com que posava mampares de vímet per cobrir-los, Dalí es va oferir a pintar la porta amb que es tapaven els d'aquesta habitació, pintant precisament radiadors, fent així que la il·lusió òptica ressalti la realitat.

A un costat de la sala, l'habitació blava, la de Gala, amb una icona al costat del llit, baldaquí i balustrada; a tocar, la cambra de bany i el gran tocador, antigament la cuina del castell. A l'altra costat de la sala, la biblioteca, amb el sofà raconer de color grog de Nàpols, un aparell de música i una caixa de mariner on s'hi conserven invitacions al castell, i a continuació, l'habitació vermella. L'office i la cuina, la part on menys hi va intervenir Dalí, tot i així, el terra amb rajoles blanques i negres era del seu gust, com també alguns dels elements. El menjador, amb una xemeneia rodona, va ser també l'últim taller del pintor, i des d'aquí es surt a l'eixida, amb vistes als camps de l'entorn i al jardí (II-lustració 12). Aquí s'hi troben escultures d'elefants amb potes esquifides mig amagades per la frondositat del jardí fins arribar a la piscina amb elements *kitsch* que confirmen la intervenció del pintor en forma de personatges wagnerians i un brollador que és el cap d'un peix monstruós. I al garatge, un carruatge que pertanyia al castell fa companyia al Cadillac. El pis superior, rehabilitat per la Fundació per crear un espai d'exposicions, s'hi poden veure els vestits de Gala i la camisa blava texana amb brodats, i la barretina, imatge evocadora de Salvador Dalí.

Púbol va ser per a Gala un lloc amagat i de soledat, i és també l'emplaçament de la seva immortalitat. Al seu decés, va ser enterrada a la sala del delme, reconvertida en cripta. El castell rep visites des de 1996.



Il·lustració 13: La sala dels escuts i el tron de Gala. Elaboració pròpia.

8. ALTRES INICIATIVES DALINIANES

8.1 LA CASA NATAL

L'any 1995 l'Ajuntament de Figueres va iniciar la compra de l'edifici situat al carrer Monturiol número 20 (Il·lustració 15), a l'entresol del qual, va néixer Salvador Dalí. Aquest edifici, construït l'any 1898 és obra de l'arquitecte modernista Josep Azemar.

L'any 2001 es va completar la compra amb l'adquisició de la totalitat de l'edifici i al 2005 es va rehabilitar la façana. A finals de 2019 la Diputació de Girona va concedir una subvenció de 500.000 € que conjuntament amb la de l'Estat, de 250.000 € varen permetre iniciar les obres de rehabilitació a principis de 2020.

El cost del projecte total es va calcular en 2.500.000€.

El projecte museològic es troba sota la direcció del Museu de l'Empordà que té per objectiu transformar-lo en un projecte museogràfic i executiu en col·laboració amb el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Figueres i un comitè d'experts en la figura de Salvador Dalí.

L'any 1916, en un projecte afavorit per l'Ajuntament de Figueres, es va fer una crida als habitants de la ciutat per demanar aportacions en forma de documents i objectes relacionats amb la família Dalí i que té com a finalitat recuperar el context històric i artístic de la Figueres de principis del segle XX i la relació que el pintor va mantenir amb la ciutat i els personatges empordanesos.

Posteriorment, l'any 2019 es va donar de baixa el pressupost per comprar el pis del carrer Monturiol 24 (Il·lustració 14) on al segon pis Dalí va viure la seva adolescència i primera joventut; en un ple extraordinari de l'Ajuntament, els regidors no es varen posar d'acord en considerar l'adquisició de l'habitatge com a prioritària ja que varen determinar acabar primer la casa natal. Tal com sigui l'Ajuntament té la voluntat de reforçar culturalment la ciutat de Figueres i alhora el Triangle Dalinià, creant un espai d'interpretació i recerca al voltant de la vida de Salvador Dalí.



Il·lustració 14: Figueres. Casa de joventut de Salvador Dalí. Elaboració pròpia.



Il·lustració 15: Figueres. Casa natal de Salvador Dalí. Elaboració pròpia.

8.2 RUTA DE LES FORMIGUES DALINIANES

Els amics dels Museus Dalí, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Figueres varen impulsar i presentar l'any 2020 una ruta de 40 panots (Il·lustració 16) que travessa la ciutat; aquests panots estan realitzats amb planxes de llautó i tenen la finalitat de guiar el visitant des de dos punts: l'oficina de turisme i l'estació de tren convencional de Figueres cap als espais emblemàtics relacionats amb Dalí, com la seva casa natal, i que té com última destinació el Teatre-Museu Dalí.



Il·lustració 16: Panot de la ruta de les formigues.
Elaboració pròpia.

8.3 TASTETS SURREALISTES

“La bellesa serà comestible, o no serà”

-Salvador Dalí-



Il·lustració 17: Imatge promocional dels Tastets surrealistes, edició 2019
Font: web dels Tastets Surrealistes

L'any 2013, l'Ajuntament de Figueres amb la col·laboració de l'Associació del Comerç de Figueres, la participació de la Fundació Gala-Salvador Dalí i el patrocini de Damm va organitzar un projecte de promoció gastronòmica en la que cada any, des de mitjans de juny a mitjans de juliol, una vintena de restaurants de la ciutat hi participen (Il·lustració 17).

Cada restaurant crea un menú de sis tastets, d'inspiració daliniana, maridats amb la cervesa patrocinadora.

L'objectiu és promocionar la ciutat amb aquesta oferta gastronòmica, que es complementa amb activitats musicals i mostres de cuina en directe. La situació de la pandèmia ha fet que des de el 2020 quedi en suspens aquesta iniciativa.

8.4 CANDIDATURA A PATRIMONI MUNDIAL DE LA UNESCO

El maig de 2012 els alcaldes de Figueres, Cadaqués i La Pera amb el Consell Comarcal de l'Alt Empordà varen presentar de forma conjunta la candidatura del Triangle Dalinià a Patrimoni Mundial de la UNESCO amb la confiança de que les premisses requerides d'autenticitat, universalitat i caràcter excepcional fossin acceptades. En el document redactat, els atributs presentats varen ser els tres museus i el paisatge que els envolta com l'essència de la inspiració de l'artista, l'estat de conservació dels bens, fidel a com l'artista els va deixar, l'interès que va més enllà de la pròpia comunitat i el fet de ser la manifestació més representativa. El procediment havia de ser presentat a través de la Generalitat al Ministeri de Cultura i aquest enviar-ho a la seu de la UNESCO, a Paris. Aquesta institució havia de pronunciar-se en un termini de un any i mig. No obstant això, la candidatura no va anar endavant.

9. LA FUNDACIÓ EN TEMPS DEL COVID

La fundació ha publicat en el seu lloc web⁵ que el nombre de visitants durant l'any 2020 ha estat un 82,06% menys que l'any anterior. El total de visitants ha estat de 190.213 i els tres espais museístics han obert un 55% menys de dies que l'any anterior, amb aforament limitat al 30% de la seva capacitat.

El nombre de visitants per cada museu es el següent:

- Teatre-Museu Dalí, Figueres (obert durant 6 mesos i mig): 123.062 visitants, un 85% menys que el 2019.
- Castell Gala Dalí de Púbol (obert durant 4 mesos): 18.225 visitants, un 78% menys que el 2019.
- Casa Salvador Dalí de Portlligat (oberta durant 5 mesos): 48.926 visitants, un 69% menys que l'any 2019.

Els ingressos per taquilla varen caure un 83% respecte el 2019. Es va ampliar la gratuïtat de les entrades fins als 14 anys i per al personal implicat per la crisi sanitària.

Per procedència, la proporció de visitants es manté en relació als anys anteriors. Els percentatges dels tres orígens principals són: 32% francesos, 24% catalans i 20% la resta d'Espanya. Pel que fa als grups, els d'origen rus són els que més davallen.

L'activitat expositiva es va mantenir, a Moscou, a França i al Teatre-Museu Dalí de Figueres i al Castell de Púbol.

Durant el confinament, la Fundació ha renovat el recurs en el seu web de la visita virtual al Teatre-Museu en quatre idiomes, que va rebre 780.200 visites durant aquest any i ha aprofitat aquesta circumstància per poder fer obres de restauració i manteniment dels edificis.

⁵ Extret de la pàgina web de la Fundació Gala-Salvador Dalí <https://www.salvador-dali.org/ca/serveis/premsa/noticies/396/els-museus-dali-reben-un-82-de-visitants-menys-el-2020>

10. CONCLUSIÓ

Dins la necessitat de buscar nous productes per satisfer la demanda i afermar el nombre de turistes en el marc d'una Costa Brava consolidada, destaquen els relacionats amb el turisme cultural. S'han de poder oferir noves experiències sense sobrepassar la capacitat de càrrega del territori i al mateix temps captar l'atenció d'un públic cada vegada més exigent, que mostra el mateix interès per la cultura i l'entorn natural.

Els prop d'un milió i mig de visitants que té el Triangle Dalinià és una oportunitat immillorable per presentar el paisatge de l'Empordà com un actiu econòmic i és una oferta interessant quan les condicions climatològiques no permeten gaudir del litoral. Alhora no hem d'oblidar que la popularització de la cultura comporta el risc latent de trivialització i a la indefinició amb altres formes d'oci. El pla d'acció de la Fundació passa per una correcta promoció de l'atractiu cultural i fomenta l'interès per conèixer el territori. El repte per tant, està en continuar divulgant el patrimoni dalinià a nivell global sense saturar els seus espais museístics, en adaptar-se a les noves formes del públic d'apropar-se als museus i als nous comportaments dels visitants.

L'estratègia empresarial d'aquesta fundació, per decisió del que fou el seu president, Ramon Boixadós, està orientada cap a l'eficàcia i la independència financera i política, i compta amb bons equips de treball. La consolidació del Centre d'Estudis Dalinians i la compra d'obra durant aquests darrers trenta anys ofereixen una imatge molt més completa de l'artista i del seu Teatre-Museu.

La protecció de l'herència immaterial de Salvador Dalí genera riquesa i prestigi mentre que la gestió de l'herència material permet oportunitats de negoci i desenvolupa activitats de projecció com a entitat cultural. El creixement econòmic s'ha diversificat i no depèn únicament de la venda d'entrades dels museus. La generació continuada d'activitats internacionals per un costat, i la qualitat dels productes exposats a les botigues, apart de ser eines per apropar la cultura i de divulgació, són també altres fonts d'ingressos, necessàries per mantenir l'equilibri amb les despeses.

Així doncs, el geni universal de Salvador Dalí i el valor de la seva aportació artística es mostra en l'èxit d'aquest triangle cultural, alhora que fa ferma la sentència del Mestre: *"que es parli de Dalí, encara que sigui per bé"* (Dalí, 1983, p. 193).

11. BIBLIOGRAFIA

- Carol, M., & Playà, J. (2004). *L'enigma Dalí*. Barcelona: Rosa dels Vents.
- Dalí, S. (1983). *Diario de un genio*. Barcelona: Tusquets.
- Dalí, S. (2001). *Vida secreta de Salvador Dalí*. Barcelona: Dasa.
- De Diego, E. (2018). *Gala Salvador Dalí. Una habitación propia en Púbol*. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya.
- Diari de Girona. (13 / 6 / 2014). *Més de vint restaurant oferiran tastets surrealistes*. Consultat el 19 / 4 / 2021, a <https://www.diaridegirona.cat/alt-emporda/2014/06/13/mes-vint-restaurants-oferiran-tastets/674106.html>
- Europa Press. (1 / 6 / 2012). *El Triángulo Daliniano inicia el camino a la candidatura de Patrimonio Mundial de la Unesco*. Consultat el 19 / 4 / 2021, a <https://www.20minutos.es/noticia/1497488/0/>
- Font, A. (6 / 3 / 2019). *L'ajuntament de Figueres adjudica les primeres obres de la casa natal de Dalí*. Consultat el 19 / 4 / 2021, a <https://www.emporda.info/comarca/2019/03/06/lajuntament-figueres-adjudica-primeres-obres/425535.html>.
- Font, A. (28 / 11 / 2019). *L'Ajuntament de Figueres tomba la compra del pis on va viure Dalí de jove*. Consultat el 12 / 4 / 2021, a <https://www.diaridegirona.cat/alt-emporda/2019/11/28/lajuntament-figueres-tomba-compra-del/1016238.html>
- Gibson, I. (2011). *La vida excessiva de Salvador Dalí*. Barcelona: Empúries.
- Giménez-Frontín, J. L. (1994). *Teatre-Museu Dalí*. Barcelona: Tusquets.
- Guardiola, R. (1984). *Dalí y su Museo. La obra que no quiso Bellas Artes*. Figueres: Editora Empordanesa.
- Montañés, J. (4 / 9 / 2015). *Operación Unesco*. Consultat el 19 / 4 / 2021, a https://elpais.com/ccaa/2015/08/29/catalunya/1440873491_828488.html
- Perera, M. (2010). *Enciclopedia Ilustrada de Dalí*. Madrid: Susaeta.
- Pitxot, A., Aguer, M., & Puig, J. (2008). *Casa-Museu Salvador Dalí Portlligat-Cadaqués*. Barcelona: Fundació Gala-Salvador Dalí .
- Pitxot, A., Aguer, M., & Puig, J. (2011). *Casa-Museu Castell Gala Dalí Púbol*. Barcelona: Fundació Gala-Salvador Dalí.
- Pitxot, a., Aguer, M., & Puig, J. (2015). *Teatre-Museu Dalí Figueres*. Barcelona: Fundació Gala-Salvador Dalí.
- Playà, J. (2004). *El país de Dalí*. Figueres: Consorci del Museu de l'Empordà.
- Playà, J. (2018). *Dalí esencial. El gran provocador del siglo XX*. Barcelona: Edicions La Vanguardia.

- Puignau, E. (1995). *Vivències amb Salvador Dalí*. Barcelona: Juventud.
- Roig, S. (2003). *Dalí, el Triangle de l'Empordà*. Sant Lluís: Triangle Postals.
- Seguranyes, M. (2018). Els referents catalans i empordanesos de Salvador Dalí. *Catalan Historical Review*(11), 163. doi:10.2436/20.1000.01.152

12. WEBGRAFIA

- Ajuntament de Figueres. (s.d.). *Urbanisme*. <http://ca.figueres.cat/ajuntament/urbanisme/> Visitada el 12/4/2021
- Fundació Gala-Salvador Dalí. Memòria 2018 (2019, 6 abril). <https://www.salvador-dali.org/media/upload/arxius/memories/MemoriaDali2018CATESPdefinitiva6abril2019.pdf> Visitada el 15/4/2021
- Fundació Gala-Salvador Dalí. Notes de premsa (2019, 8 d'abril). <https://www.salvador-dali.org/ca/serveis/premsa/notes-de-premsa/> Visitada el 16/4/2021
- Fundació Gala-Salvador Dalí. (2021, 4 d'abril). *Memòria anual de la Fundació Gala-Salvador Dalí. 2018*. Recollit de Fundació Gala-Salvador Dalí: <https://www.salvador-dali.org/ca/fundacio-dali/publicacions/136/fundacio-gala-salvador-dali-memoria-2018>
- Fundació Gala-Salvador Dalí. (2021, 28 d'abril). *El triangle dalinià*. Recollit de <https://www.salvador-dali.org/ca/museus/el-triangle-dalinia/>
- Massip, J.M (1950, 1 abril). Dalí, hoy. Destino, 3. <https://www.salvador-dali.org/ca/actualitat/monografic-dali-rafael/itinerari-educatiu-dali-rafael>
- Patrimoni cultural Generalitat de Catalunya. Castell Gala Dalí de Púbol. Símbol de l'amor cortès (s.d). <http://patrimoni.gencat.cat/ca/coleccio/castell-gala-dali-de-pubol>. Visitada el 19/4/2021
- Sevillano, J.M. (2013, 3 juliol). *Conferència: De l'ultra local al universal. Dalí i la seva aportació al turisme cultural*. <https://vimeo.com/69623201>. Visitada el 23/3/2021
- Tastets surrealistes (2019). <http://www.tastetssurrealistes.com/>. Visitada el 19/4/2021
- Wikipedia. Teatre-Museu Dalí (2021, 14 abril). https://ca.wikipedia.org/wiki/Teatre-Museu_Dal%C3%AD. Visitada el 14/4/2021

ANNEX FOTOGRÀFIC

A.1 TEATRE-MUSEU DALÍ – FIGUERES



Il·lustració 18: Figueres. Església de Sant Pere i Teatre-Museu Dalí. Elaboració pròpia.



Il·lustració 19: Gala nua mirant el mar que a 18 metres apareix el president Lincoln. Elaboració pròpia.



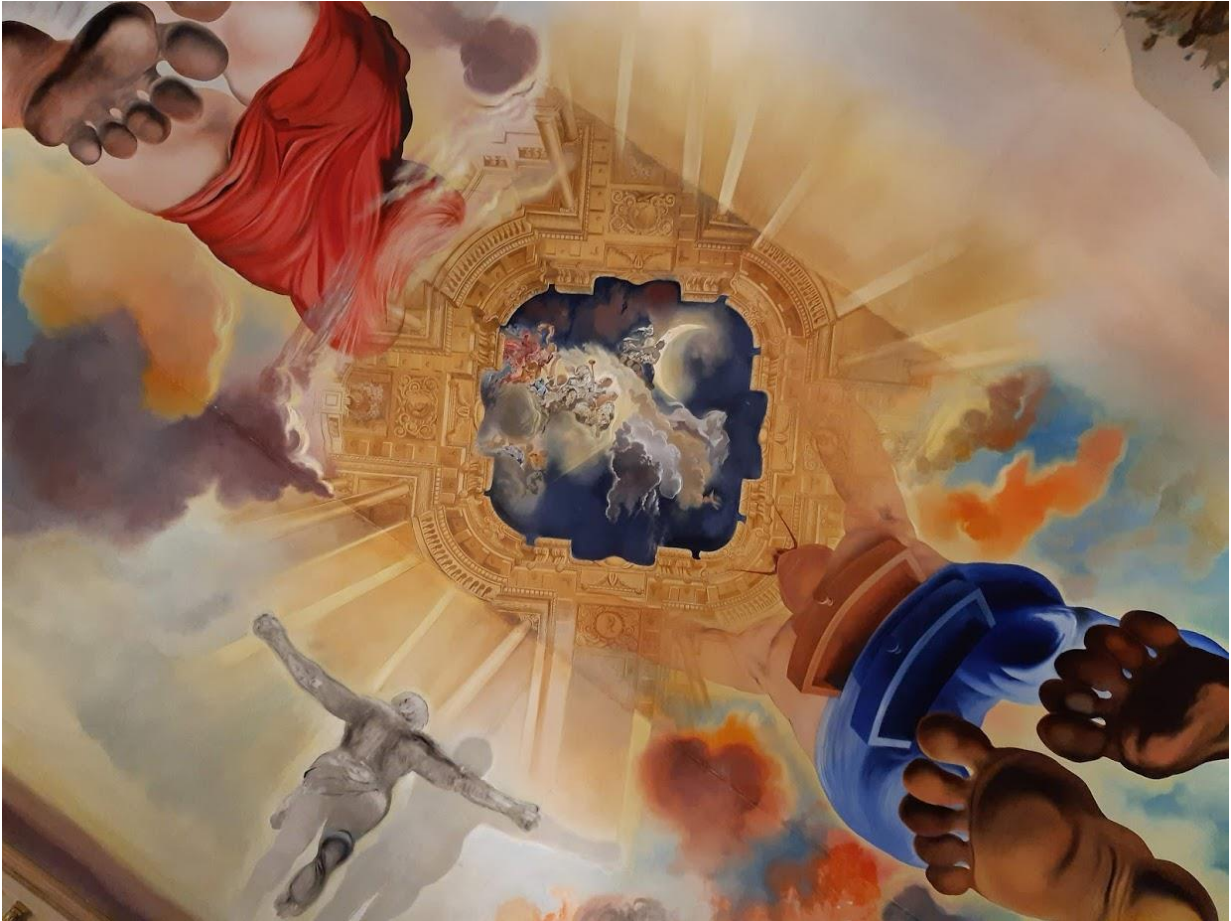
Il·lustració 20: Figueres. Finestres de la Farmàcia Deulofeu. Elaboració pròpia.



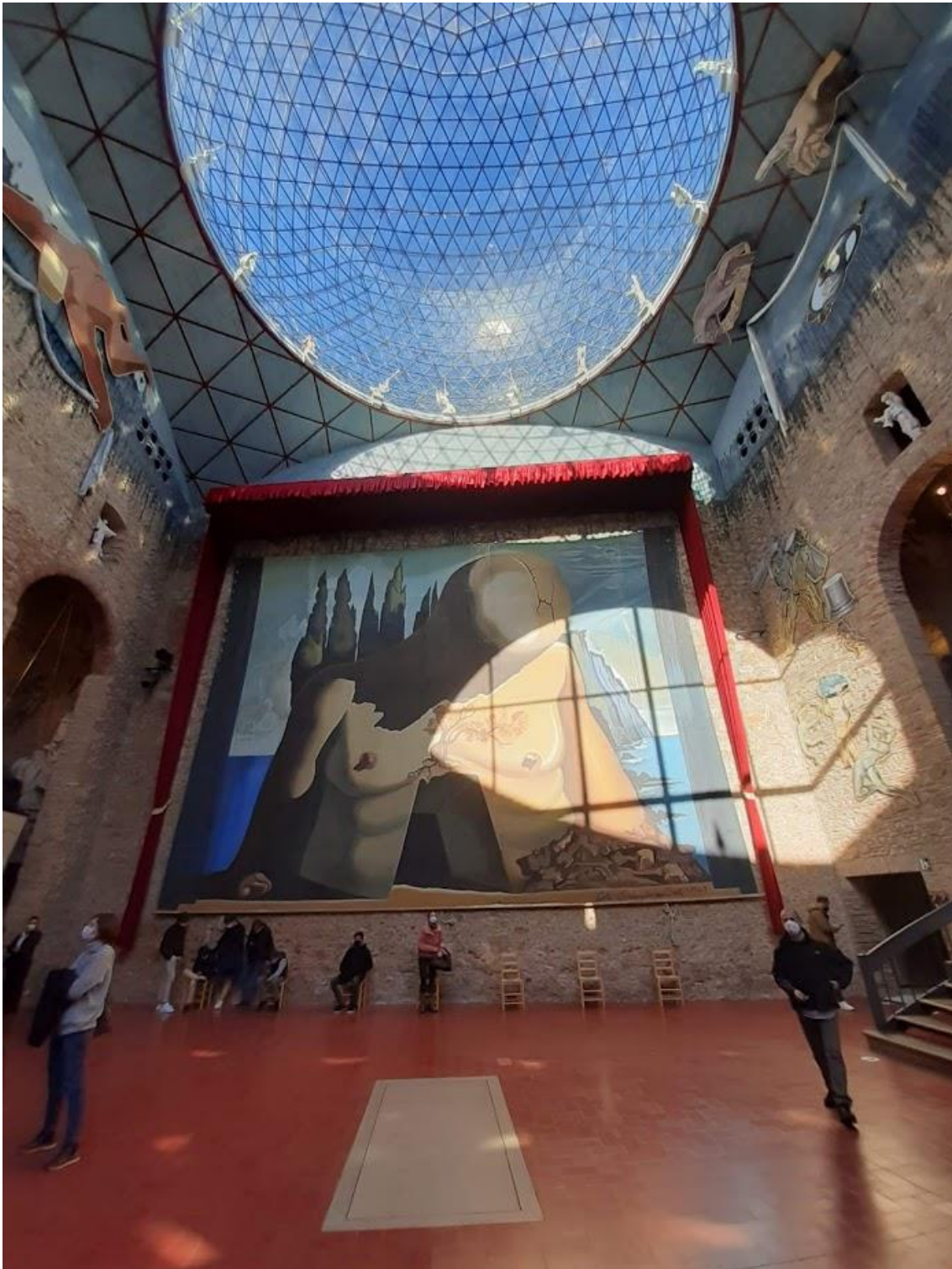
Il·lustració 21: Figueres. Teatre-Museu Dalí de nit i monument a la tramuntana. Elaboració pròpia



Il·lustració 22: Teatre-Museu Dalí. Monstre Grutesc. Elaboració pròpia.



Il·lustració 23: Teatre-Museu Dalí. Sostre de la sala Palau del Vent. Elaboració pròpia.



Il·lustració 24: Teatre-Museu Dalí. Teló Laberint i tomba de Salvador Dalí. Elaboració pròpia.

A.2 PÚBOL



Il·lustració 25: Púbol. Església de Sant Pere i entrada al castell. Elaboració pròpia.



Il·lustració 26: Púbol. Pati del castell. Elaboració pròpia.



Il·lustració 27: Castell de Púbol. Taula-claraboia. Elaboració pròpia.



Il·lustració 28: Castell de Púbol. Quadre Camí de Púbol i trompe-l'oeil. Elaboració pròpia.



Il·lustració 29: Castell de Púbol. Cuina. Elaboració pròpia.



Il·lustració 30: Castell de Púbol. Sala del delme i tomba de Gala. Elaboració pròpia.

A.3 PORTLLIGAT – CADAQUÉS



Il·lustració 31: Cadaqués. Elaboració pròpia.



Il·lustració 32: Casa-taller de Portlligat. Taller de Salvador Dalí.



Il·lustració 33: Casa-taller de Portlligat. Rebedor de l'ós. Elaboració pròpia.



Il·lustració 34: Casa-taller de Portlligat. Dormitori. Elaboració pròpia.



Il·lustració 35: Casa-taller de Portlligat. Sala oval. Elaboració pròpia.



Il·lustració 36: Casa-taller de Portlligat. Vista des de l'olivar. Elaboració pròpia.



Il·lustració 37: Casa-taller de Portlligat. Piscina. Elaboració pròpia.

A.4 CAP DE CREUS



Il·lustració 38: Cap de Creus. Paratge de Tudela. L'àguila. Elaboració pròpia.



Il·lustració 39: Cap de Creus. Paratge de Tudela. Cala Culp. Elaboració pròpia.



Il·lustració 40: Cap de Creus. Paratge de Tudela. El Camell. Elaboració pròpia.